

BORBE NEPOSREDNO POSLIJE NEPRIJATELJEVE
OPERACIJE »MORGENSTERN« — ORGANIZACIJSKE
I FORMACIJSKE PROMJENE U JEDINICAMA
(maj—jun 1944. godine)

*Situacija na operacijskom području 11. korpusa,
obostrani raspored i zadaci jedinica
početkom maja 1944. godine*

Zimske operacije njemačke 2. oklopne armije (šesta ofanziva) na području 11. korpusa NOVJ, završene su s polovičnim rezultatima za neprijatelja. Snage 15. brdskog armijskog korpusa, koje su se poslije tih operacija zadržale u Lici i u okolnim područjima radi obezbjeđenja najvažnijih komunikacija između doline rijeke Save i jadranske obale, uspjevale su, uglavnom, da drže pod kontrolom dva osnovna pravca. Njemačke 373. legionarska i 264. divizija i, pod njihovom komandom, odredi četničke Dinarske divizije, držali su komunikaciju Sunja — Bihać — Donji Lapac — Otrić — Knin — Zadar, a 392. legionarska divizija, cestu Ogulin — Brinje — Senj, a od 1. aprila i cestu Brinje — Otočac — Gospić — Karlobag. Široki pojas teritorija između dva spomenuta pravca, koji se protezao od Pokuplja, preko Korduna i Like sve do jadranske obale, između Obrovca i Karlobaga, kao i središnji dio Gorskog kotara, ostali su i poslije zimskih operacija pod čvrstom kontrolom jedinica 14. i 11. korpusa. Štab njemačkog 15. brdskog armijskog korpusa iz Knina mogao je održavati kopnenu vezu sa svojom 392. divizijom jedino preko Zagreba, ako se isključi nesigurna veza morskim putem od Zadra do Karlobaga.

Posjednute komunikacije neprijatelj je obezbjeđivan primjenom taktike aktivne obrane, koju je u većoj mjeri mogla da primjenjuje prikupljenija i pokretljivija 392. divizija, a u manjoj mjeri razvučena 373. divizija, na koju su stalan i snažan pritisak neprestano vršile je-

dinice 11, 4, 5. i 8. korpusa NOVJ. Stab 15. brdskog korpusa planirao je da čini mu to situacija omogući, pristupi čvršćem povezivanju svojih divizija rokadnim putevima Bihać — Plitvička jezera — Otočac, Otrić — Gračac — Gospić — Otočac, te primorskim putem Obrovac — Karlobag. Da bi se uspostavila i održala prva dva rokadna pravca, bilo je potrebno, prije svega, likvidirati ili neutralizirati partizanske snage koje su djelstvovale s ličkog slobodnog teritorija, u čijem je središtu bilo Krbavsko polje. Plan za operaciju protiv ličkog slobodnog teritorija i jedinica NOV i POJ u njemu, bio je stvoren još u februaru ili martu 1944. godine pod konspirativnim nazivom operacija »Morgenstern« (*»Zvezda Danica«*), ali je zbog nedovoljno snaga bio odgađan sve do početka maja. Pripremajući povoljnije operativno-taktičke uvjete za otpočinjanje te operacije, neprijatelj je početkom aprila angažirao glavninu 392. divizije i njoj potčinjene ustaške bojne za ovladavanje komunikacijama: Otočac — Gospić i Otočac—Plitvička jezera, da bi tako suzio slobodni teritorij i došao do povoljnijih polaznih linija za napad na Krbavsko polje i jedinice 11. korpusa, čiji je raspored i pokrete budno pratio preko svojih obavještajnih povjerenika na terenu i dešifriranjem radio-depeša štabova. Poslije jednomjesečnih, skoro neprekidnih borbi na području između Vrhovina i Plitvičkih jezera, pokazalo se da snagama 392. divizije i 4. ustaškog zdruga neće moći da se postignu postavljeni ciljevi. Pored toga, razbijanjem 34. ustaške bojne 5. maja u Ramljanima ponovno je bila ozbiljno ugrožena veza između Otočca i Gospića. Zbog toga je Stab 15. brdskog korpusa odlučio da bez daljnjeg odlaganja pristupi izvođenju operacije »Morgenstern«. Evo kako je u službenom istorijatu njemačke 392. divizije ta odluka obrazložena:

»Krbavsko polje, najveći centar bandi na području korpusa, zavičajno ratno područje bandi, već odavno je uz pomoć korpusnih trupa trebalo da bude likvidirano. Otkako je izvršeno posjedanje Hrvatske, nije ni jedna jedinica stupila na to područje. Pored oficirskih škola ovdje su obučavane i klase regruta, a prema izvještajima povjerenika ovdje su se nalazila velika profijantska sla-

gališta materijala i jedan aerodrom. Uprkos tome što je ova oblast bila van divizijskog operativnog područja, divizija je davno pripremila jedan pothvat koji je stalno morao da bude odlagan, iz razloga što nije bilo dovoljno raspoloživih snaga. Napad bandi na Ramljane i Perušić sada je doveo do preduzimanja ovog velikog pothvata ..

Jedinice 11. i 4. korpusa NOVJ u Lici nalazile su se 7. maja u ovakvom rasporedu:

— Trideset i peta divizija imala je 1. brigadu na prostoru Kozjan, Kuzmanovača, Ljubovo, sa kojeg je zatvarala pravce: Ramljani — Kozjan — Bunić; Perušić — Gostovača — Ljubovo i Lički Osik — Široka Kula — Ljubovo.

— Druga brigada (bez 4. bataljona) bila je na liniji Veliki ogradak — Metla — Velika greda — Klanac i zatvarala pravce Vrhovine — Plitvička jezera i Crna Vlast — Turjanski. Njen 4. bataljon bio je u rajonu Ličkog Petrovog Sela, gdje je zatvarao pravac Bihać — Plitvička jezera.

— Treća brigada 13. divizije nalazila se prikupljena u Živulji (južno od Turjanskog) na odmoru.

Treća brigada 19. divizije bila je na prostoru istočno i sjeverno od Gračaca, radi obezbjeđivanja toga prostora od neprijateljevih ispada s ceste Donji Lapac — Srb — Otrić — Gračac i progona ustaških grupa koje su se iz Gospića preko Velebita infiltrirale na oslobođeni teritorij oko Svetog Roka.

— Lički NOP odred imao je 1. bataljon, ojačan s dvije terenske čete na liniji Široka Kula — Vrebac — Medak — Divoselo, sa koje je sprječavao ispade ustaša iz rajona Gospića na jug i istok, a 2. bataljon odreda, ojačan terenskom četom, nalazio se na Plješevici i zatvarao pravce koji sa ceste Bihać — Donji Lapac izvode u Krbavsko polje.

Stab 35. divizije i njen artiljerijski divizion bili su u Končarevom Kraju.

Prva i 3. brigada 8. divizije 4. korpusa odmarale su se u Trnavcu.

¹ AVII, k. 18, dok. 39/14.

Štab 11. korpusa bio je u Uvalici, a artiljerijski divizion korpusa na Ljubovu.

Neprijatelj je za operaciju »Morgenstern« imao na raspolaganju glavninu 392. legionarske divizije, 4. ustaški zdrug, dijelove 373. i 264. divizije, neke četničke i druge pomoćne jedinice. Da bi prije svega odsjekao lički slobodni teritorij i partizanske snage razmještene na njemu od velikog kordunaško-pokupsko-banijskog slobodnog teritorija, neprijatelj je 6. maja formirao četiri borbene grupe, koje su u prvoj fazi operacije, kao odvojene napadne kolone, trebalo da nastupaju koncentričnim pravcima prema sjevernom dijelu ličkog slobodnog teritorija.

Prva grupa oformljena je na taj način što je 1. bataljon 846. puka 392. divizije, ojačan divizijskom artiljerijom, izvršio prodor iz Josipdola preko Plaškog u Ličku Jesenicu, a Izviđački odred 392. divizije istodobno iz Otočca preko Dabra, kamionima prebačen u Ličku Jasenicu, odakle su obje ove jedinice, kao samostalna napadna kolona krenule 8. maja na jug prema Plitvičkim jezerima.

Drugu napadnu kolonu sačinjavali su 3. bataljon 846. puka i 19. ustaške bojne (koja je 7. maja kamionima prebačena iz Ramljana u Vrhovine). Ona je imala zadatak da zauzme Čudin klanac i Turjanski, a zatim da preko Homoljca nastupa ka Korenici.

Treća borbena grupa formirana je na prostoru Ramljani, Janjče, Ivčevića Kosa, od 31. i 32. ustaške bojne i polubataljona »Dajncer« (2. četa 847. puka i 6. četa 846. puka 392. divizije), a dobila je zadatak da nastupa preko Kuzmanovače i Trnavca u sjeverni dio Krbavskog polja.

Najzad, kao četvrta napadna kolona, nastupao je ojačani Izviđački odred 373. legionarske divizije, koji je polazeći iz Bihaća imao zadatak da započne operaciju iznenadnim upadom iz Ličkog Petrovog Sela u Prijeboj, da se u predjelu Plitvičkih jezera spoji sa sjevernom napadnom kolonom, a zatim da preko Koreničke Kapele napreduje ka Korenici.

Ostale neprijateljeve snage predviđene i pripremane za operaciju »Morgenstern« u njenoj drugoj fazi, nisu bile do 10. maja pokrenute u napad sem što su dijelovi 4. ustaškog združenja ispadima na sektoru Široke Kule nastojali da zauzmu povoljnije polazne položaje za kasnije nastupanje prema Ljubovu i Podlapači.

Izviđački odred 373. divizije zauzeo je 7. maja prije podne Ličko Petrovo Selo, potisnuvši 4. bataljon 2. brigade 35. divizije na prijevoju kod Matica krčevine, a zatim zaobilazeći mu lijevo krilo preko Klokočevice, primorao ga da se poslije podne povuče na položaje južno od Prijeboja. Drugi bataljon ove brigade, koji je oko podne upućen iz Turjanskog u pomoć 4. bataljonu, stigao je do Prijeboja kada je neprijatelj već bio u njemu, pa je zajedno s 4. bataljonom pristupio uređenju položaja za obranu zapadno i južno od Prijeboja.

*Spriječavanje neprijateljevog prodora prema
Plitvičkim jezerima i Korenici*

Štab 11. korpusa, cijeneći situaciju 7. maja poslije podne, pravilno je zaključio da će neprijateljeve snage iz Vrhovina, Ličke Jesenice i Prijeboja narednog dana napasti rejon Plitvičkih jezera radi presijecanja veze između ličkog slobodnog teritorija i Korduna, da bi poslije toga izvršile upad u Koreničko polje. Na osnovu takve procjene, s kojom se složio i Glavni štab Hrvatske naredeno je Štabu 8. divizije 4. korpusa da sa 1. brigadom zatvori pravce koji iz Prijeboja vode preko Jezerca ka Plitvičkim jezerima i preko Mirić Štropine ka Plitvičkom Ljeskovcu.² Jedan bataljon te brigade trebalo je da posjedanjem položaja oko Poljanaka, spriječi izbijanje neprijatelja u predjeu Plitvičkih jezera sa sjevera, bilo pravcem Lička Jesenica — Kuselj — Poljanak, bilo, pak, pravcem Drežnik — Poljanak. Treća brigada 8. divizije dobila je zadatak da zatvori pravce Vrhovine — Babin Potok — Plitvički Ljeskovac i Babin Potok

²¹ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br. 31 i 36.

— Homoljac, posjedanjem položaja Crni vrh — Cudin klanac — Kosa. Štab 8. divizije, s divizijskom artiljerijom i komorom, imao je odmah da se prebaci sjeverno od ceste Prijeboj — Plitvički Ljeskovac, da bi se otuda mogli, po potrebi, prebaciti na Kordun. Štab 8. divizije, pošto je izdao naređenja jedinicama, premjestio se iz Uvalice u selo Plitvice.

Štabu 35. divizije naređeno je da 1. brigadu zadrži na zatečenim položajima, 3. brigadu 13. divizije uputi u Krbavicu, gdje će biti u korpusnoj rezervi, a 2. brigadu da povuče s položaja pred Vrhovinama, s tim da 1. i 3. bataljon posjednu i brane položaje oko Cudinog klanca, do dolaska 3. brigade 8. divizije. Pošto naredne noći predaju položaje 3. brigadi, ta dva bataljona posjedaju i uređuju za obranu Homoljački klanac radi zatvaranja pravca Babin Potok — Korenica. Štab 35. divizije, s artiljerijskim divizionom i prištapskim dijelovima, imao je da pređe u Baljkušu (kod Krbavice). Jedinice 35. divizije zauzele su novi raspored noću 7/8. maja.

Štab 11. korpusa, pošto je 8. maja oko podne saznao da je neprijatelj iz Prijeboja prodro u Jezerce, kao i da je neprijateljeva kolona iz Ličke Jesenice prošla kroz Kuselj, te da se preko Sertića Poljane i Corkove Uvale približava Poljanku i Biginoj Poljani, uvidjeo je da je potcjenio opasnost od brzog prodora neprijatelja sa sjevera, pa je donekle promjenio odluku i poslao novo naređenje Štabu 8. divizije. Prema tom naređenju cijela 1. brigada trebalo je da posjedne prostor Poljanak, Plitvice, Plitvička jezera, sa zadatkom da odbaci neprijatelja od raskrsnica putova i omogući prebacivanje artiljerije, komore i Štaba 8. divizije prema Rakovici. Treća brigada trebalo je, također, da se s Cudinog klanca pomjeri na prostor Plitvički Ljeskovac, Jezerce, selo Plitvička Jezera, te da spriječi prodor neprijatelja iz Prijeboja i preko Plitvičkog Ljeskovca na sjever, u rejon sela Plitvička Jezera. -Na taj bi se način obje brigade 8. divizije našle između linije Prijeboj — Babin Potok i neprijateljeve grupe koja je nastupala sa sjevera, te bi se, u slučaju potrebe, povukle u Kordun. Međutim,

Štab 8. divizije prije nego što je primio to naređenje, saznao je za neprijateljevo približavanje Poljanku, pa je krenuo oko podne s artiljerijom i prištapskim dijelovima preko Poljanka za Rakovicu. Tako 1. i 3. brigada 8. divizije nisu ni dobile naređenje za novi borbeni raspored.³

Prva brigada 8. divizije krenula je iz Trnavca na zadatak 8. maja u 4 sata pravcem Homoljačko polje — Uvalica, odakle je 1. bataljon produžio preko Plitvičkog Ljeskovca i sa Plitvičkih jezera prema Poljanku. Pred Poljanak stigao je poslije podne, kada su prednji motorizirani dijelovi Izviđačkog odreda 392. divizije već bili u Poljanku. U susretnoj borbi bataljon je odbačen zapadno od ceste u šumu Plitvički klanac, pa su dijelovi Izviđačkog odreda produžili napredovanje prema Plitvičkim jezerima, a bataljon se uvečer prebacio preko ceste između Sertića Poljane i Poljanka, te na Lisini zatvorio pravac Drežnik — Poljanak.

Ne znajući situaciju kod Poljanka, motorizirana komora 8. divizije naletila je predvečer sjeverno od sela Plitvička Jezera na tenkove iz prethodnice Izviđačkog odreda, pa je bila dijelom uništena, a dijelom zaplijenjena. Istodobno je 1. bataljon 846. puka, pošto se odvojio od Izviđačkog odreda kod Kuselja, preko Čorkove Uvale i Bigine Poljane izbio u Plitvice. Pošto je uspostavio vezu s dijelovima Izviđačkog odreda 373. divizije, neprijatelj je 9. maja, uz obje obale jezera produžio napredovanje na jug prema Plitvičkom Ljeskovcu.

Neprijateljeve jedinice kod Vrhovina nisu napale 7. maja bataljone 2. brigade 35. divizije niti su na njih vršile pritisak dok su se povlačile na nove položaje oko Cudinog klanca. Napad koji su izvršile narednog dana na 3. brigadu 8. divizije, uspješno je odbijen. Međutim, kada su se 9. maja izjutra u Plitvičkom Ljeskovcu pojavili dijelovi Izviđačkog odreda 392. divizije, obrana Cudinog klanca postala je neodrživa, pa je 3. brigada dobila naređenje da se povuče preko Končarevog Kraja na Karleušine Plaše i pripremi za prebacivanje na Korđun, što je i izvršila naredne noći.

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

Grupa »Dvk« (dve ustaške i jedna nemačka četa) prešla je 8. maja u napad na jedinice 1. brigade 35. divizije pravcima Duman — Trnavac i Gostovača — Kuzmanovača. Na prvom pravcu neprijatelj je, koristeći se maglom, uspio da se probije na visove zapadno od Trnavca (Vršak, k. 1030), ali je predvečer protunapadom dvaju bataljona 1. brigade odbačen u Duman. Na drugom pravcu, kod Kuzmanovače, jedan bataljon ove brigade odbacio je neprijatelja već prije podne u pravcu Gostovače.

Izviđački odred 373. divizije prešao je 9. maja u napad na lijevo krilo 1. brigade 8. divizije na Rapajinom paležu. Treći bataljon koji je branio te položaje, bio je odbačen od ceste, pa je neprijateljeva motorizirana prethodnica produžila preko Mirić Stropine za Plitvički Ljeskovac. Stab 1. brigade odlučio je tada da obranu pravca Prijeboj — Uvalica povjeri 3. bataljonu, a s preostala dva bataljona (2. i 4) da napadne u bok neprijatelja koji je iz Plitvičkog Ljeskovca krenuo preko Trnovskog tavana, prema Karleušinim plasama i Malom Javorniku. Dok su ta dva bataljona čekala na nailazak neprijatelja kod Malog Javornika, dijelovi Izviđačkog odreda iz Prijeboja napali su 3. bataljon, odbacili ga na Zigi vrh, te upali u Uvalicu i popalili je. Brigadi je tada naređeno da se povuče na prostor Korenička Reka, Glibovito polje, gdje je trebalo da se odmori i pripremi za prebacivanje na Kordun.

Prvi bataljon 1. brigade 8. divizije poslije izlaska na Lisinu 9. maja, nije se više osjećao ugroženim, pa se bez dovoljno obezbjeđenja prepustio odmaranju. Izviđački odred 392. divizije, koji je htio da ima obezbjeđena leđa, uputio je u pravcu Lisine dvije čete, koje su iznenadile bataljon, razbile ga i odbacile prema Catrnji, a zatim se povukle u sastav odreda ka Plitvičkim jezerima.⁴

Ustaško-njemačka grupa »Dvk« prešla je 9. maja ponovno u napad, s težištem na pravcu Duman — Trnavac. Njeni prednji dijelovi ponovno su do podne izbili na kote zapadno od Trnavca i u Zivulju. Dva bataljona

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

1. brigade, 35. divizije uz efikasnu podršku haubičke i brdske baterije artiljerijskog divizion a, uspjeli su da na tim položajima zadrže dalje napredovanje neprijatelja. Stab 35. divizije, uz saglasnost Štaba 11. korpusa, naredio je tada 3. brigadi 13. divizije da iz Krbavice krene pravcem Budina kosa — Korita — Mali Čanak radi bočnog napada na neprijateljeve snage pred Trnavcem. Do borbe, međutim, nije došlo, jer je neprijatelj otkrio taj manevar, pa se brzo odvojio od bataljona 1. brigade i povukao u pravcu Dumana. Trećoj brigadi naređeno je da preuzme položaje 1. brigade, pa je ona povučena u Krbavicu u korpusnu rezervu.⁵

Posle spajanja triju neprijateljevih napadnih kolona u predjelu Plitvičkih jezera, i pošto su one 9. maja čvrsto ovladale komunikacijom Bihać—Prijeboj—Vrhovine, veza između naših jedinica na ličkom i onih na kordunaškom slobodnom teritoriju bila je potpuno presječena. Stab 11. korpusa složio se s odlukom Štaba 1. brigade 8. divizije da noću 9/10. maja pokuša da se probije na Kordun pravcem Uvalica — Jezerce, radi ulaska u sastav svoje divizije. Da bi to prebacivanje olakšao, kao i da bi ustanovio stanje u rejonu Gornjeg Babinog Potoka, Stab 35. divizije naredio je 2. brigadi da jednim bataljonom s Homoljačkog klanca napadne neprijatelja na Cudinom klanu. Taj napad izvršen je iz Končarevog Kraja u ponoć, a istodobno je 1. brigada 8. divizije krenula navedenim pravcem preko Uvalice. Jake neprijateljeve snage s Cudinog klanca brzo su odbile napad 3. bataljona 2. brigade i odbacile ga u Končarev Kraj, odakle se još u toku noći glavnina bataljona povukla u Karleušine plaše. Neprijatelj je osmotrio pokret 1. brigade 8. divizije preko Uvalice, pa je brzo reagirao bočnim napadajima iz Prijeboja i Plitvičkog Ljeskovca. Prijelaz preko ceste Prijeboj — Vrhovine bio je onemogućen, pa se 1. brigada noću povukla u Koreničku Reku.

Izjutra 10. maja neprijatelj je krenuo u napad pravcima Prijeboj — Korenica, Plitvički Ljeskovac — Uva-

⁵ Isto, dok. br. 74.

lica — Korenička Reka i Cudin klanac — Homoljac. Na sva tri pravca, a naročito na prvom i trećem, neprijatelj je nastupao uz znatnu podršku artiljerije i tenkova. Obranu kod Koreničke Kapele probio je Izviđački odred 373. divizije već u jutarnjim satima. Drugi bataljon 2. brigade bio je nabačen na padine Plješevice, između Mladenovog vrha i Oštrog Mihaljevca, dok je 4. bataljon bio potisnut prema Koreničkoj Reci. Put prema Korenici bio je tako otvoren, pa su neprijateljevi tenkovi već prije podne sišli u Koreničko polje, a oko podne ušli i u nebranjenu Korenicu. Pošto je zbog tog prodora obrana pravca Uvalica—Korenička Reka bila kompromitirana, Stab 11. korpusa naredio je 1. brigadi 8. divizije da posjedne Pogledalo i tako ojača obranu pravca Homoljac — Korenica. Četvrti bataljon 2. brigade povukao se preko Pogledala prema Krbavici.⁶

Prvi i 3. bataljon 2. brigade 35. divizije pružili su prije podne u rejonu Homoljačkog klanca, jak otpor neprijatelju, koji je od Cudinog klanca nastupao trima pravcima. Glavna kolona nastupala je tenkovima i artiljerijom duž ceste preko Brezovca, a za napad na klanac razvila se na liniji Lukići — Obijaj (k. 800). Pomoćne kolone išle su pravcima Končarev Kraj — Karleušine plaše i Sosa — Previya — Selište. Pošto je na glavnom pravcu zadržan, naročito uspješnim djejtvom protivtenkovskih oruđa, neprijatelj je nastojao da krilnim napadima izmanevrira obranu na Homoljačkom klanacu. Opasnost na lijevom krilu brzo je otklonjena izlaskom jedne čete na Previju, zapadno od klanca, ali 3. bataljon, koji je bio zamoren noćnom borbom i pokretima, nije na desnom krilu izdržao pritisak od Kika i Uvalice, pa je neprijatelj izbio na Mali Javornik (k. 980) i prinudio bataljon na povlačenje prema Homoljačkom polju, poslije čega se i 1. bataljon morao pod borbom povući preko Homoljačkog polja u Vujnove Glave, a neprijatelj je oko podne izbio u Homoljac. Prva brigada 8. divizije uspjela je da zadrži neprijatelja pred Pogledalom, dok motorizirani dio Izviđačkog odreda 373. di-

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

vizije nije iz Korenice, preko Vrela, napao Pogledalo i s istoka, a zatim se povukla na položaje prema Krbavici.

Dok je neprijatelj 10. maja prije podne nadirao sa sjevera prema Korenici, 3. brigada 13. divizije i dio 1. brigade 35. divizije uspješno su odbijali sve pokušaje grupe »Dvk« da se preko Trnavca, Čanka i Gostovače približe Krbavici i Buniću. Pojavila se, međutim, nova opasnost s pravca odakle nije mnogo očekivana. Jedan bataljon 373. divizije, ojačan četnicima, krenuo je 10. maja izjutra s prostora sjeverno od Donjeg Lapca prema Kamenskom. Manji dijelovi 2. bataljona Ličkog NOP odreda pokušali su da otporom na Kamenskom i kod Bijelih potoka zaustave tu kolonu, ali u tome nisu uspjeli, pa je ona poslije podne prodrla u Frkašić. Tim prodorom stvorena je neposredna opasnost za prostor između Frkašića, Pećana i Jošana, gdje su na padinama Plješevice bile smještene partizanske bolnice i skladišta materijala.⁷

Borbe na prilazima sjevernom dijelu Krbavskog polja i zbrinjavanje ranjenika

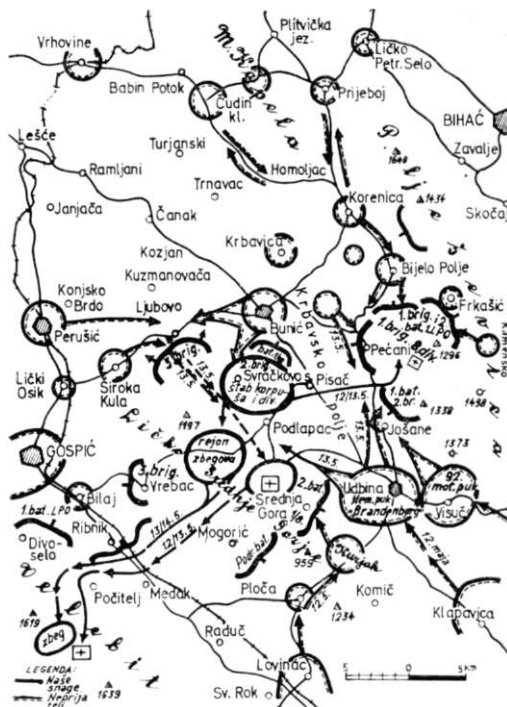
Na osnovu situacije stvorene neprijateljevim prodorima 10. maja do podne, Štab 11. korpusa izdao je popodne naređenje za nov raspored jedinica radi obrane Krbavskog polja. Prema tom naređenju 1. brigada 35. divizije trebalo je da se povuče u .rejon Podlapače, 1. brigada 8. divizije da brani liniju Debelo brdo — Krbavica — Kozjan, 2. brigada 35. divizije da bude prebačena na prostor Gorica, Padališta, Frkašić, a 3. brigada 13. divizije da zatvori prijevoju Ljubovo i spriječi prodor neprijatelja iz Široke Kule u Bunić.⁸

Brz i nepovoljan razvoj situacije, prodor neprijatelja iz Korenice u Krbavicu i Krbavsko polje, onemogu-

⁷ Oslobođilački rat, 2, str. 144—146 i Zbornik, tom V, knj 27, dok. br. 131.

⁸ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br. 45.

cili su izvršenje tog naređenja, pa je Stab 35. divizije sprovodio njegovu ideju u nešto izmjenjenom obliku. Zbog prodora Izviđačkog odreda 392. divizije u Krbavicu i Bunić, front prema grupi »Dvk« potpuno je napušten. Prvoj brigadi 35. divizije naređeno je da se najprečim putem iz rejon Tmavca prebaci u rejon Frkašić, Pečani, Gorica, a 1. brigadi 8. divizije i 2. brigadi 35. divizije da se prikupe kod Svrackovog Sela. Treća brigada 13. divizije zadržana je na Ljubovu, sa zadatkom da organizira obranu prijevoja kako iz pravaca Široke Kule, Perušića, Kuzmanovače i Kozjana, tako i iz pravca Bunića. Sve jedinice odmah su pristupile izvršenju

Situacija kod Krbavskog polja 12—14. maja

tog naređenja. Prva brigada 35. divizije, kretala se od Trnavca preko Krbavice na nove položaje kod Gorice i sukobila kod Vrpila s neprijateljevkn dijelovima koji su od Korenice nastupali prema Buniću. Poslije kraće borbe 1. brigada se probila u Debelo brdo i prije mraka stigla na nove položaje. Poslije povlačenja naših jedinica iz rejona Trnavca i Kozjana, dio jedinica grupe »Dvk« spustio se iz Kozjana cestom u Bunić.

Noću 10/11. maja partizanske jedinice sređivale su se na novim položajima, snabdjevale hranom, zbrinjavale ranjenike i uređivale nove položaje za obranu. Na zauzetom dijelu slobodnog teritorija, sjeverno od linije Frkašić, Debelo Brdo, Bunić, Kuzmanovača, neprijatelj je pretresao teren uz okršaje s našim zaostalim dijelovima, pljačkao i palio sela i pregrupirao snage za produžetak napada na srednji dio Krbavskog polja.

Jedan od najtežih problema koji su štabovi jedinica 11. korpusa morali rješavati u toku te ofanzive, bio je zbrinjavanje ranjenika. Već 7. maja, čim je ta ofanziva bila na pomolu, Stab 11. korpusa ukazao je Glavnom štabu Hrvatske na teškoće koje mogu nastati, ako se preko hiljadu ranjenika bude moralo naglo evakuirati iz ličkih partizanskih bolnica. Nešto raniji pokušaji (u martu i aprilu) da se teži ranjenici prebace u Dalmaciju, a otuda na Vis, nisu uspjeli zbog vrlo žive neprijateljeve aktivnosti uz jadransku obalu i na otocima, zbog čega je kanal kojim su prebacivani preko sjeverne Dalmacije bio prekinut. Glavni štab Hrvatske zatražio je 9. maja depešom od Vrhovnog štaba NOV i POJ da se saveznički transportni avioni spuste na improvizirani aerodrom na Krbavskom polju i evakuiraju teške ranjenike iz ličkih bolnica u Italiju.⁹ Vrhovni štab upitao je 11. maja depešom Glavni štab Hrvatske da li se jedan saveznički avion može spustiti u Krbavsko polje, da bi se s oficirrom, koji u njemu doleti, uredilo pitanje evakuiranja ranjenika vazdušnim putem. Odmah je odgovoreno da zbog nastale situacije otpada mogućnost korištenja aerodroma u Krbavskom polju. Moralo se tražiti neko drugo

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

rješenje. Dio teških ranjenika prebačen je iz otvorenih bolnica u novosagrađene podzemne bolnice kod Udbine. Dio pokretljivih ranjenika i bolesnika bio je prikupljen u rejonu Srednje Gore, da bi otuda, po potrebi, bio evakuiran u Velebit, a ostali ranjenici ostali su u bolnicama u Plješevici, s tim da ih operativne jedinice brane dok se ne pruži mogućnost za njihovu evakuaciju na Velebit, u Bosansku krajinu ili Kordun.

Štab 11. korpusa u Breštanima i pojedini njegovi odvojeni članovi koji su se nalazili u jedinicama oko Krbavskog polja bili su skoro u istom položaju kao i Štab 35. divizije. Izdavali su tih dana često naređenja za djestvo kako Štabu 35. divizije i Štabu 1. brigade 8. divizije, tako i neposredno štabovima brigada 35. divizije. Tako je Štab 1. brigade 35. divizije 11. maja primio tri pismene zapovjesti za raspored i djestvo svojih jedinica: jednu od Štaba 35. divizije, prema kojoj je 1. brigada trebalo da i dalje štiti rejon bolnica i skladišta u trouglu Padališta, Pećani, Duboko, a pridaju joj se 2. bataljon Ličkog NOP odreda i tri terenske čete komandi 1. i 2. ličkog područja. Druhu zapovjest dobila je od zamjenika komandanta 11. korpusa, po kojoj je 1. brigada svu pažnju morala da posveti zapriječavanjima na cesti Bjelopolje — Gorica — Pećani i izviđanju neprijatelja u rejonu Bjelopolja. Treću je dobila direktno od Štaba 11. korpusa prema kojoj je trebalo da krene preko Ponora i Mihaljevca na prostor oko Uvalice radi djestva u pozadini neprijatelja i spriječavanja saobraćaja na cestama Bihać — Prijeboj — Korenica i Vrhovine — Homoljac — Korenica."

Štab 1. brigade odlučio je da izvršava zadatke iz prvih dvaju zapovjesti, jer nije smjeo da bez smjene napusti prostor na kojem se brigada nalazila, pošto pokret prema Uvalici, samo sa dijelom snaga, bio skopčan, sa velikim teškoćama i rizikom. Zamjenik komandanta i načelnik Štaba 11. korpusa bili su od 11. maja posebno zaduženi da koordiniraju rad jedinica koje su se nalazile južno i jugozapadno od Krbavskog polja, kao i da

¹⁰ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br. 50, 51, 52, 53 i 54.

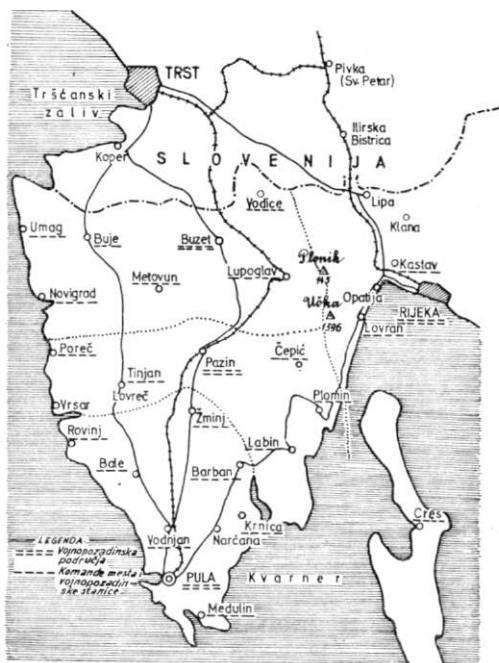
se brinu o evakuaciji ranjenika iz rejonu Srednje Gore u Velebit, dok je ostali dio Štaba 11. korpusa ostao i dalje u blizini Štaba 35. divizije.

Poslije izbijanja na sjevernu ivicu Krbavskog polja i letimičnog pročešljavanja zauzetog terena, neprijatelj je 11. maja, pošto je prethodno odvojio dio snaga 1. bataljona 846. puka za obezbjeđenje komunikacija i vezu s bazama iz kojih je krenuo, pristupio izvršavanju plana po kojem je trebalo da jedinice četiri napadne kolone koje su nastupale sa sjevera zatvore obruč oko Krbavskog polja sa zapada, sjevera i istoka. Istodobno su u pokret stavljene snage koje su nastupale iz južnog dijela Like sa zadatkom da obruč oko Krbavskog polja zatvore s juga. Odsudni napad na opkoljene partizanske jedinice trebalo je da se izvrši 12. maja. Za potpuno zatvaranje obruča sa sjevera i zapada bilo je za neprijatelja važno da prethodno ovlada prijevojem Ljubovo, s kojeg bi snage 4. ustaškog zdruga krenule kroz Ličko sredogorje, presjekle cestu Vrebac — Podlapača i u predjelu sela Srednja Gora spojile se sa snagama koje nastupaju s juga. Treća brigada 13. divizije uspjela je da 11. maja odbije koncentrične napade na Ljubovo iz pravca Bunića, Kuzmanovače i Široke Kule. Prva brigada 35. divizije, s ojačanjima, odbila je napade iz rejonu Bjelopolje, na liniju Frkašić — Gorica, a 2. bataljon 2. brigade napadao je iz Plješevice neprijateljeve dijelove na cesti Prijeboj — Korenica.

Dio Izviđačkog odreda 392. divizije, pod zaštitom tenkova, uspio je oko podne da iz Bunića prodre preko Šalamunića u Laudonov gaj, gdje je pronašao i opljačkao zemunice. Kada je 1. brigada 8. divizije krenula da napadne neprijatelja u Laudonovom gaju, on se bez većeg otpora povukao u Bunić. Tako je situacija 11. maja ostala, uglavnom, nepromjenjena, pa je to većem broju naših jedinica omogućilo da se srede, predahnu i pripreme za borbe narednog dana.

Krajem 11. maja, Štab 11. korpusa naredio je Štabu 35. divizije da izvrši izvjesne promjene u rasporedu svojih snaga. Ponovljeno je naređenje da 1. brigada 35. divizije treba da krene u pozadinu neprijatelja, a 2. bri-

gada da preuzme njene položaje na Gorici. Prva brigada 8. divizije i 3. brigada 13. divizije trebalo je i dalje da ostanu na prijašnjim položajima. Pošto su primljeni podaci o pokretima neprijatelja u južnoj Lici, naređeno je 3. brigadi 19. divizije da sa dva bataljona zatvori pravac Gračac — Udbina, a sa dva pravac Donji Lapac — Udbina. U naređenju Štaba 11. korpusa skrenuta je pažnja Štabu 35. divizije na urednije održavanje veza, na efikasnije zaprječavanje na komunikacijama, kao i na potrebu stalnog izviđanja. Saopćeno je i to da će Štab 11. korpusa i dalje izdavati naređenja neposredno onim jedinicama 35. divizije s kojima bude imao dobre veze (1. i 2. brigada 35. divizije i 3. brigada 19. divi-

Vojnopoladinska područja, komande mesta i vojnopoladinske stanice

zije), te da se 1. brigada 8. divizije pripremi za prebacivanje na prostor oko Plitvičkih jezera čim to situacija omogući. U smislu tog naređenja Štab 35. divizije izdao je 12. maja prije zore naređenje svojim jedinicama za dještva tog dana. Razvoj situacije nije, ipak, omogućio da 1. brigada krene ni tog dana na predviđeni zadatak u pozadini neprijatelja sjeverno od Krbavskog polja.

Obrana južnih prilaza Krbavskom polju i druge borbe u njegovoj okolici

Neprijateljeve jedinice koje su po planu operacije »Morgenstern« imale zadatak da s juga i jugoistoka zavrte obruč oko Krbavskog polja, krenule su 11. maja u napad na slobodni teritorij južne Like s polukružne polazne linije Donji Lapac — Srb — Otrić — Gračac. Glavne snage nastupale su dvama odvojenim pravcima. Prvi puk »Brandenburg«, ojačan četničkim jedinicama, nastupao je prema jugozapadnoj ivici Krbavskog polja, tako da su se glavne snage kretale pravcem Gračac — Rudopolje — Udbina, a pomoćne pravcem Gračac — Lovinac — Ploča — Srednja Gora. Devedeset drugi motorizirani puk s četnicima, dijelovima 373. legionarske divizije i dijelovima 202. tenkovskog bataljona nastupao je prema jugoistočnoj ivici Krbavskog polja, pravcima Donji Lapac — Kuk — Udbina i Dobroselo — Mazin — Klapavice — Udbina. Manje četničke i legionarske jedinice iz sastava 373. divizije, vršile su za to vrijeme ispade na slobodni teritorij istočno od Gračaca, da bi za vrijeme prodora vezivale izvjestan dio partizanskih snaga."

Štab 3. brigade 19. divizije, pošto je 11. maja ustanovio da se oko Gračaca i na liniji Donji Lapac — Dobroselo neprijatelj koncentrira radi napada na slobodni teritorij, odlučio je u duhu dobivenih direktiva da povuče svoje bataljone iz najjužnijih dijelova slobodnog teritorija, te da dva ibataljona rasporedi u širem rejonu

¹¹ Oslobođilački rat naroda Jugoslavije, 2, str. 144—146.

Bruvna, radi zatvaranja pravca Gračac — Rudopolje — Udbina i Gornji Lapac — Mazin — Klapavica — Udбина, dok je jedan bataljon iz Klapavica upućen na Kuk da bi ojačao obranu pravca Donji Lapac — Kuk — Udbina, na kojem se tada nalazila samo jedna četa 2. bataljona Ličkog NOP odreda.

Puk »Brandenburg« uspjeo je da se u toku 12. maja probije kroz obranu 3. i 4. bataljona 3. brigade 19. divizije kod Bruvna, te da tog dana uvečer preko Klapavice izbjije u rejon Udbine. Istodobno je pomoćna kolona tog puka stigla iz Gračaca preko Lovinca na Pločanski klanac, uz put savladavši otpor koji su joj pružale terenske partizanske jedinice. Dio 92. motorizovanog puka izbio je istog dana preko Kuka u Visuč, a ostale njegove snage 13. maja izjutra pravcem Gornji Lapac — Mazin — Klapavica u Udbinu. Brzim neprijateljevim prodorom snage 3. brigade bile su 12. maja ispresjecane, ali ne i razbijene, pa su se već u toku 13. maja prikupile na masivu Kremena, a 14. maja njena tri bataljona prešla su na prostor oko Gubavčevog Polja, a jedan u Tomin Gaj, te je na taj način veći dio slobodnog teritorija u južnoj Lici ostao i dalje pod kontrolom partizanskih snaga.¹²

Izbijanjem neprijatelja 12. maja u Kurjak, bio je neposredno ugrožen rejon partizanskih bolnica u Srednjoj Gori. Zato je Štab 11. korpusa naredio da 1. brigada 8. divizije odmah uputi svoj 2. bataljon u Srednju Goru radi zaštite tog rejona dok se ranjenici i bolesnici ne evakuiraju u pravcu Velebita, što je odmah i učinjeno.

Izbijanjem dvaju njemačkih pukova na južnu ivicu Krbavskog polja, bile su konačno uvedene u borbu sve snage koje je 15. brdski korpus mogao u to vrijeme da odvoji za izvođenje operacije »Morgenstern«. Po planu operacije trebalo je 12. maja da bude čvrsto zatvoren обруч oko Krbavskog polja. Taj plan, međutim, nije bio ostvaren, jer toga dana niti je обруч bio zatvoren, niti su glavne partizanske snage bile u opasnosti da budu

¹² Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br. 61, 80, 94, 112.

zahvaćene obručem. Srednji masiv Plješevice i Ličko sredogorje bili su još u rukama jedinica 11. korpusa a i put prema Velebitu preko južnog dijela Ličkog polja (širi rejon Metka) kontrolirale su partizanske snage.

Za vrijeme dok su se njemački pukovi s juga približavali Udbini, ustaške i legionarske jedinice sa sjevera pokušavale su da ovladaju prijevojem Ljubovo, Ličkim srednjogorjem i zapadnim padinama Plješevice između Bjelopolja i Jošana, ali im je to, uprkos velikoj nadmoći u snagama, slabo uspjevalo. Naročito sporo napredovanje neprijatelja bilo je preko Ljubova. Da bi ubrzao zauzimanje Ljubova, neprijatelj je 12. maja uputio Izviđački odred 392. divizije u napad pravcem Bunić — Šalamunić — Laudanov gaj, a dio 3. bataljona 846. puka iz Debelog Brda, također, u Laudanov gaj. Dalje napredovanje presjekla mu je 1. brigada 8. divizije, te se on osjećajući se u polju ugrožen, ponovno povukao na polazne položaje. Ni pokušaj Izviđačkog odreda 373. divizije da iz Bjelopolja preko Gorice proдре u Pećane, nije toga dana uspjeo. Prva brigada 35. divizije zadržala je najprije taj napad na Gorici, a kada je poslije podne dio neprijateljevih snaga iz Debelog Brda izbio u Pećane, jedan njen bataljon je protunapadom preko Vršeljka (k. 751), primorao ga da se povuče na polazne položaje.¹³

Treća brigada 13. divizije na Ljubovu uspjevala je 12. maja da manevarskom obranom i protunapadima zadržava napredovanje triju ustaških bojni sve do pred kraj dana. Kada je uvečer bila stiješnjena na prostor oko Čardaka (k. 942), ona se morala povući s prijevoja kroz Ličko sredogorje, u pravcu Vrebačke staze. Poslije tog povlačenja 3. brigade, zaprijetila je opasnost da se neprijateljeve snage sa sjevera i juga spoje u predjelu Podlapače i Srednje Gore, pa tako Krbavsko polje odsjeku od Ličkog polja i od prilaza Velebitu. Time ne bi bile znatno ugrožene same partizanske borbene jedinice, ali bi zaprijetila opasnost partizanskim bolnicama, pozadinskim ustanovama i zbjegovima koji su se nalazili u širem rejonu Srednje Gore. Štab 11. korpusa je tada od-

³⁹Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

lučio da preduzme sve mjere za evakuiranje ugroženog područja, kao i da se jedinice ne dovedu u situaciju da vode borbu u okruženju. Rejon podzemne bolnice, s teškim ranjenicima, prešao je odmah na režim konspiracije. Preko 300 pokretnih ranjenika i bolesnika, kao i razne pozadinske ustanove komandi 1. i 2. ličkog područja, imale su se iz rejona Srednje Gore noću 12/13. maja evakuirati preko Mogorića i Metka u Velebit. Za zaštitu te evakuacije određeni su 3. brigada 13. divizije, dva bataljona 1. brigade 8. divizije, 1. bataljon Ličkog NOP odreda i jedan bataljon koji je upravo formiran u Srednjoj Gori od tri terenske čete komandi područja. Sve ostale snage koje su se 12. maja uvečer zatekle u rejonu Podlapače (2. brigada 35. divizije, njen štab i jedan bataljon 1. brigade 8. divizije, Stab 11. korpusa i Štab 35. divizije sa prištapskim dijelovima) imale su se u toku noći prebaciti na sektor koji je držala 1. brigada 35. divizije, da bi pojačale zaštitu bolnica, skladišta i zbjegova na obroncima Plješevice, između Kamenskog, Gorice i Jošana.

Treća brigada 13. divizije, zadržana borbom oko Vrebačke staze, nije na vrijeme stigla da vrši obezbjeđenje evakuacije iz Srednje Gore, jer je kasno dobila naređenje, pa je kolona s većinom ranjenika krenula prema Mogoriću pod zaštitom ostalih triju bataljona. Nekim nesporazumom 2. bataljon 1. brigade 8. divizije sa oko 100 ranjenika, krenuo je iz Srednje Gore preko Mekišnjara, Krbavskog polja i Jošana u Duboko i Padališta na Plješevici umjesto prema Velebitu. Narednog dana u noći 13/14. maja, pod zaštitom 3. brigade 13. divizije, iz zbjegova u Ličkom sredogorju prebačeno je preko Mogorića, Metka i Počitelja u Velebit preko 12.000 žena, staraca i djece sa nešto stoke.¹⁴

Neprijatelj je 13. maja, bez većeg otpora, ušao U rejon Podlapača—Srednja Gora i zatvorio tako obruč oko Krbavskog polja sa zapada. Zauzeta sela neprijatelj je palio, pljačkao stoku i u pronađenim zemunicama, ubijao uhvaćeno neborračko stanovništvo. U masakrirana-

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

nju stanovništva posebno su se isticale ustaške jedinice, a među njima svojom okrutnošću prednjačila je 19. ustaška bojna, čije je divljanje po krbavskim selima ocjenjeno i od samih njemačkih nacista kao »zločinačko izivljavanje mračnih nagona«. Po naređenju Štaba 392. legionarske divizije ta bojna povučena je 13. maja iz Krbavskog polja na obezbjeđenje komunikacija na sektoru Plitvičkih jezera.

U Plješevici, 13. maja, jedinice NOVJ bile su ovako raspoređene: 1. brigada 35. divizije prikupljena u Padalištima; sjeverno od nje, oko Frkašića, bio je 2. bataljon Ličkog NOP odreda; 2. brigada 35. divizije imala je 3. i 4. bataljon na prostoru Gorica, Pečani, 1. bataljon u Dubokom i 2. bataljon u Plješevici iznad Seganovca i Ponora; 1. brigada 8. divizije imala je 2. i 4. bataljon južno od Padališta, na položajima oko Metle (k. 1173) i Svilarovog stana. Prema Kamenskom bile su raspoređene tri terenske čete i četa 2. bataljona Ličkog NOP odreda koja je povučena sa Kuka. Dio Štaba 11. korpusa i dio Štaba 35. divizije nalazili su se u Padalištima. Cijela ova grupa nalazila se od 13. maja u poluokruženju, jer je neprijatelj držao sa oko 10 bataljona liniju Bjelopolje — Pečani — Jošane — Tuk — Oraovac — Dnopolje — Kamensko. Obruč nije bio sastavljen samo na dijelu od Kamenskog do Frkašića, tj. preko najvišeg dijela masiva Plješevice.

Drugi dio jedinica 11. korpusa bio je potpuno odvojen od ove grupe i nalazio se u južnom i jugozapadnom dijelu Like. Na podvelebitskom sektoru, od Divosela do Raduča, bio je 1. bataljon Ličkog NOP odreda sa zadatkom da štiti bolnice i zbjegove u Velebitu. Noviformirani područni bataljon bio je u Mogoriću orijentiran prema neprijatelju u Ploči i Srednjoj Gori. Treća brigada 13. divizije nalazila se u Vrepcu orijentirana prema Barletama i Bilaju u kojima je bila 1. bojna 3. posadnog (ustaškog) združenja. Treći bataljon 1. brigade 8. divizije poslije ispraćaja ranjenika u Velebit, razmješten je u Međugorje (sjeverno od Mogorića) s predstražama prema Breštanima. Tom grupom jedinica i 3. brigadom 19. divizije rukovodio je poseban štab, na čijem

je čelu bio zamjenik komandanta 11. korpusa (Stevo Opsenica). Štab 11. korpusa prešao je 15. maja na Plješevicu (Unjka).

Neprijatelj je 14. maja pokušao da prodre na prostor koji su držale pomenute jedinice na Plješevici, napadajući koncentrično iz više pravaca. Puk »Brandenburg« napadao je iz Jošana na Duboko, gdje mu je 1. bataljon 2. brigade pružio uspješan otpor i spriječio prodor u pravcu Orlovače (k. 1338), oko koje su bile razmještene partizanske bolnice. Istodobno je jedan bataljon 384. puka 373. divizije sa četničkim jedinicama iz Lapčkog polja i Nebljusa, izbio na Kamensko, nastojeći da se probije prema Unjki i Bjelim potocima. Dijelovi 1. brigade zaustavili su ove snage i odbacile ih u polazne baze. Izviđački odred 373. divizije pokušao je da se sa Frkašića probije ka Bijelim potocima u susret koloni koja je nastupala od Kamenskog, ali je upornom bliskom obranom dviju četa 2. bataljona Ličkog NOP odreda kod Frkašića primoran na povlačenje. Minerske jedinice 35. divizije svake noći silazile su na cestu Bjelopolje — Pečani — Jošane i minirale je, tako da su dijelovi 92. motorizovanog puka trpjeli svakog dana gubitke od tih mina.

Mada je 14. maja upornom obranom spriječen pokušaj neprijatelja da dublje prodre u Plješevicu, veliki broj ranjenika u tamošnjim bolnicama nije bio u punoj bezbjednosti, jer mogućnost dubljih neprijateljevih prodora u toku narednih dana nije bila isključena. Zato je Štab 11. korpusa donjeo odluku da se oko 800 ranjenika i bolesnika iz rejonu Orlovače, pod zaštitom dva bataljona 1. brigade 8. divizije, odmah prebace na Kordun. Štab 1. brigade, sa 2. i 4. bataljonom, preuzeo je 14. maja prije podne bolnice pod Orlovačom i s njima krenuo na prostor iznad Frkašića, odakle je noću 14/15. maja kolona trebalo da se, podnožjem Plješevice kroz Frkašić, prebaci u Poljanu, istočno od Ponora, gdje bi predanila, a naredne noći preko Šeganovca izbila na Mihaljevac.

Međutim, 2. bataljon 2. brigade izvjestio je 14. maja uvečer da nije uspio odbaciti neprijateljeve dijelove

s Tičeva (k. 1046) i od crkve Ružice (pod Tičevom), pa je na taj način prolaz kolone iz Frkašića za Poljanu, preko Bubina Gaja, bio nemogućan. Kolona je zbog toga morala da se vrati iz Frkašića na Bjele potoke, da bi otuda krenula besputnim strmim padinama Plješevice, preko Skorine i Suputove poljane, zatim se prebacila preko grebena južno od Gole Plješevice i 15. maja uvečer zakonačila u Uvali, zapadno od Trolokvice (k. 1208). Premorena, gladna i prokislila do kože, kolona je 16. maja odloživši dio teže opreme na skrovito mjesto u planini, produžila taj naporni marš ispod bila Gole Plješevice u pravcu Prijeboja. Noću 16/17. maja, pošto je izviđena cesta i postavljena osiguranja prema Prijeboju i Ličkom Petrovom Selu, svi ranjenici i bolesnici, sem nekoliko umrlih od napora, prešli su još desetak kilometara kroz ugroženi teren, prije nego što su izbili na Koranu kod Smoljanca, gdje su ih na slobodnom teritoriju prihvatile i nahranile kordunaške partizanske jedinice."

Poslije evakuacije bolnica za Kordun, nisu više postojali razlozi da na sektoru Frkašić, Pećani, Kamensko bude koncentrirano 8 bataljona, jer su preostala skladišta i zbjegove mogla braniti 3—4 bataljona. Stab 11. korpusa naredio je da obranu tog sektora preuzme 2. brigada 35. divizije i 2. bataljon Ličkog NOP odreda, a 1. brigada da pređe na sektor Krbavica, Trnavac, Turjanski radi dejstva protiv neprijateljevih komunikacija sjeverno od Krbavskog polja. Druga brigada preuzela je 14/15. maja položaje u Frkašiću i Gorici, 2. bataljon Ličkog odreda položaje nad Kamenskim, dok se 1. brigada prikupila iznad Pećana i u Dubokom i ispitivala mogućnost da se prebaci na novi sektor preko Krbavskog polja i preko Debelog Brda. Međutim, neprijatelj je u Pećanima i na prijevoju Gorica imao dosta jake snage, a situacija sjeverno od Krbavskog polja nije bila poznata, pa se od prebacivanja u toku naredne noći odustalo. Odlučeno je da 1. brigada napadne neprijateljev logor u Pećanima, a jedan njen bataljon da se, za vrijeme tog napada, prebaci preko Krbavskog polja u

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

rejon Srednje Gore, da bi uspostavio vezu s 3. brigadom 13. divizije.

Napad na logor u Pećanima izvršen je noću 15/16. maja. Sam napad izveo je ojačani 2. bataljon, dok su ostale snage 1. brigade i jedan bataljon 2. brigade 35. divizije postavljeni kao obezbjeđenja prema Gorici i Jošanima. Neprijatelj je bio jači nego što se pretpostavljalo, pa napad nije uspio. Prvi bataljon probio se i uputio na sektor Srednja Gora — Podlapača. Izjutra 16. maja, kada su se naše snage počele povlačiti od Pećana i sa obezbjeđenja, 92. motorizirani puk prešao je u protunapad s linije Gorica — Pećani, a Izviđački odred 373. divizije s pravca Bijelopolje — Vedašić. Podržan jakim artiljerijskom vatrom, a na pravcu Gorica — Vlasisavljevića stanovi i tenkovima, neprijatelj je uspio da prođe u rejon Zečevih i Vlasisavljevića stanova, gdje je pronašao nekoliko ukopanih skladišta i odmah organizirao njihovo evakuiranje. Predvečer su po dva bataljona 1. i 2. brigade, sa linije Padališta — Metla — M. Greda, prešli u protunapad, pa je neprijatelj bio primoran da se povuče prije nego što je stigao odvući ili uništiti sav materijal pronađen u zemunicama.

Borbom kod Gorice, 16. maja, završena je prva etapa operacije »Morgenstern«. Neprijatelj više nije bio u mogućnosti da pod Plješevicom, od Bjelopolja do Udbine, zadržava velike snage. Zbog pritiska jedinica 8. divizije na sektoru Plitvičkih jezera sa sjevera, te pojačanog miniranja cesta sjeverno od Kravskog polja, neprijatelj je 16. maja uvečer povukao Izviđački odred 373. divizije u rejon Prijeboja. Prvi puk »Brandenburg« povučen je 17. maja u Lapačko polje, da bi učestvovao u pripremnim akcijama za drvarsku operaciju. Tako su u širem rejonu Kravskog polja od većih neprijateljevih formacija ostali 92. motorizirani puk sa svojim tenkovskim ojačanjima u rejonu Ud bine, 3. bataljon 846. puka i grupa »Dajncer« 392. legionarske divizije na sektoru Korenica — Bunić, ustaška grupa »Dvk« i dijelovi 4. ustaškog zdruga, na prostoru Podlapača — Ljubovo..

*Druga etapa operacije — borbe na području
Ličkog sredogorja*

Na prijedlog komande ustaškog Operativnog područja »Velebit« (reorganizirana Komanda Zapoli), pod kojom su bili 4. ustaški zdrug, 3. posadni zdrug i druge manje ustaške jedinice, operacija »Morgenstern« produžena je od 17. maja protiv slobodnog teritorija u Ličkom sredogorju i Ličkom polju. Da bi uvjerala Štab 15. brdskog korpusa u potrebu da njemačke jedinice (dijelovi 392. divizije i 92. motoriziranog puka s ojačanjima) učestvuju u produžetku operacije, ustaška komanda iz Gospića izmislila je tobože »pouzdan« podatak (ili je bila preko partizanskih veza obmanuta) da su partizani sakupili jake snage u Ličkom polju radi napada na Gospić s juga.¹⁶ U stvari, južno od Gospića bila je tada samo 3. brigada 13. divizije na prostoru Medak — Počitelj, 3. bataljon 1. brigada 8. divizije u Počitelju, 1. bataljon Ličkog NOP odreda u Divoselu i Čitluku i 2. terenski bataljon u Vrepcu i Mogoriću. U Velebitu, iznad Počitelja, kao neposredna zaštita ranjenika bila su još 3—4 bataljona, formirana od artiljeraca i raznih pozadinskih jedinica.¹⁷ Pošto je 1. bataljon 3. ustaško-domobranskog posadnog zdruga 16. maja pokušao da preko Ribnika prodre u Medak, te u sukobu s 2. bataljonom 3. brigade 13. divizije doživio neuspjeh i u neredu se povukao u Bilaj, možda je to bio neposredni povod za alarmni izvještaj komande »Velebit« Štabu 15. brdskog korpusa u Kninu i Štabu 392. divizije u Otočcu, o neposrednoj opasnosti od napada na Gospić.

Pregrupacija neprijateljevih snaga izvršena je 17. maja ovako: grupa »Dvk« (31. i 32. ustaška bojna) s prostora Podlapača — Šalamunić — Svrackovo Selo krenula je najprečim pravcem preko Jezeranskog vrha i Ostrvice u Barlete i Bilaj. Grupa »Dajnciger« iz Homoljca upućena je u Babin Potok i na Cudin klanac, a 1.

¹⁶ AVII, k. 28, br. reg. 39/14, i Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br. 88.

¹⁷ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br. 105.

bataljon 846. puka i 19. ustaška bojna s linije Vrhovine — Plitvički Ljeskovac krenuli su preko Turjanskog i Čanka za Perušić. Izviđački odred 392. divizije prebačen je iz rajona Bunića u Gospić, a odmah zatim upućen u borbu u Vrepcu. Treći bataljon 846. puka i komandni dio Štaba 392. divizije prešli su iz Bunića u Lički Osik. Motorizovani 92. puk krenuo je iz rajona Udbine preko Pločanskog klanca, te poslije kraće borbe zauzeo Ploču, Mogorić i Medak. Istodobno je jedna motorizirana kolona s četom legionara 373. divizije i četnicima iz Gračaca, preko Lovinca, izbila u Raduč i Kruškovac.

Dok je neprijatelj vršio brzu pregrupaciju, čiji pravi smisao štabovi jedinica 11. korpusa nisu odmah ni shvatili, njegove glavne snage zauzimale su prije podne novi raspored.¹⁸ Prva brigada 35. divizije krenula je na sektor Srednja Gora, Podlapača, Ljubovo, sa zadatkom da izvidi situaciju u sjevernom dijelu Ličkog sredogorja i na cesti Široka Kula — Bunić. Druga brigada te divizije upućena je preko Korenice na sjever, prema liniji Prijeboj — Babin potok, sa zadatkom da ispita situaciju oko Plitvičkih jezera i na sektoru Trnavac — Turjanski, te da u saradnji sa minerskim grupama djeluje protiv neprijatelja na komunikacijama na tom sektoru.

Trećoj brigadi 13. divizije naređeno je da sve snage prebaci na prostor Vrebac — Pavlovac i spriječi izviđačke ispade prema Vrepcu, koje je neprijatelj iz Bilaja i Barleta počeo 16. maja.

Drugi bataljon Ličkog NOP odreda preuzeo je ponovno kontrolu prijelaza iz Lapačkog i u Krbavsko polje preko Kamenskog i Kuka. Stab 35. divizije krenuo je u Krbavicu. Ostale jedinice zadržane su na dotadašnjim položajima. Treća brigada 19. divizije dobila je zadatak da djeluje na cestama koje iz Gračaca vode ka Gospiću i Udbini. Ona je, međutim, 17. maja već bila angažirana u borbi za Vučipolje, koje je zauzela i presjekla vezu između Gračaca i Zrmanje, pa je na novi zadatak krenula 19. maja.

¹⁸ Zbornik, lom V, knj. 27, dok. br. 92.

Dok je još pregrupiranje neprijateljevih glavnih snaga bilo u toku, 1. bojna 3. posadnog zdruga, ojačana satnijom ustaša i baterijom topova, krenula je 17. maja izjutra iz Bilaja i Barleta u napad na Vrebac, gdje je upravo pristizala 3. brigada, 13. divizije. Sukobljeni 3. bataljon razbio je neprijateljevu prethodnicu i protjerao je u Barlete. Pred podne neprijatelj je ponovio napad cijelom bojnomo, uz podršku baterije topova. Poslije oštre borbe u samom selu, 3. brigada je odbacila napadača prema Bilaju, a na putu prema Barletama odsječena je odstupnica njegovoj motoriziranoj bateriji koju je štitala satnija ustaša. Prije nego je organiziran napad jačim snagama na opkoljenu bateriju, iz Gospića je u Barlete prebačen Izviđački odred 392. divizije koji je uvečer potisnuo 3. brigadu na visove iznad Vrebačkog Pavlovca. U to vrijeme u Mogorić i Medak su već prodrli dijelovi 202. tenkovskog bataljona iz sastava 92. motoriziranog puka, a 31. i 32. ustaška bojna izbijale su preko Gavanuše na Vrebačku stazu. Za 3. brigadu, ukliještenu sa tri strane jakim neprijateljevim snagama, bio je jedini izlaz da se povuče u Razdolje i Međugorje, što je ona u toku noći i učinila.¹⁹

Cim je 92. motorizovani puk izbio u Medak, stupio je u vezu sa 3. posadnim i 4. ustaškim zdrugom u Gospiću, te je u sadejstvu s njihovim dijelovima napadao podvelebitska sela — Počitelj, Čitluk i Divoselo. Okosnicu obrane na tom sektoru, poslije odlaska 3. brigade 13. divizije u Vrebac, činili su 1. bataljon Ličkog NOP odreda i 3. bataljon (omladinski) 1. brigade 8. divizije, koji je dopratio ranjenike iz Srednje Gore u Velebit. Upornom i vještom obranom tih bataljona spriječen je pokušaj neprijatelja da prodre prema Razbojnoj dragi nad Počiteljem, u kojoj su bile bolnice i zbjegovi. Neprijatelj je noću 17/18. maja povukao ispod Velebita ustaške jedinice u Gospić, a 92. motorizirani puk u Mogorić i Ploču.

Stab 3. brigade 13. divizije, 18. maja prije podne, s obzirom na pojavu jakih snaga iz pravca Mogorića,

³⁹Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

Vrepca i na Vrebačkoj stazi (grupa »Dvk«, Izviđački odred i 3. bataljon 846. puka) došao je do zaključka da brigadi prijeti neposredno opkoljavanje, pa je donio odluku da se dva bataljona (1. i 4) poslije podne probiju na sjever, prema cesti Vrebac — Podlapača i dalje u pravcu Ljubova, a dva (2. i 3) u pravcu Srednje Gore. Pokušaj prodora na sjever nije uspio, jer je neprijatelj bio već izbio u Breštane, pa su se 2. 3. i 4. bataljon pod pritiskom i neplanski povukli prema Srednjoj Gori, dok je 1. bataljon, razbijen na više grupa, zanoćio u šumi južno od Međugorja. Na položajima kod Karaule, Bajnovca i Jasenovog vrha, bataljone 3. brigade prihvatili su Izviđačka četa i 1. bataljon 1. brigade 35. divizije i spriječili pokušaj neprijatelja da prodre u Srednju Goru, dok se 2. bataljon preko Podlapače i Jagodnje sa Štabom 3. brigade povukao u Ratkovića Poljanu, kod Ljubova. Treći bataljon 1. brigade, koji je iz Jošana 18. maja pokušao da pređe preko Krbavskog polja u Podlapaču, naišao je na već posjednutu liniju Podlapača — Pišac (danas Krbava) — Bunić, pa se morao povući nazad u Jošane, da bi se narednog dana prebacio u Srednju Goru. Četvrti bataljon, koji je 18. maja izjutra preko Šalamunića izbio na Ljubovo, vodio je prije podne borbu s 1. bataljonom 846. puka i 19. ustaškom bojnom kod Rakića na Ljubovu, ali je, zatim, pred nadmoćnijim snagama morao da se povuče na sjever, prema Kozjanu, pa je ostao bez veze sa Štabom svoje brigade i djelovao je narednih dana u rejonu Trnavca.

Štab 1. brigade 35. divizije, sa dva bataljona, krenuo je noću 18/19. maja iz Ratkovića Poljane na jug, pa je narednog jutra izbio na teško prohodni masiv Stara šuma, gdje je bilo više zemunica i zbjegova stanovništva iz desetak okolnih sela. Neprijatelj je tog dana izviđao iz vazduha taj teren i mitraljirao i bombardirao otkrivene jedinice i zbjegove, a jake neprijateljeve snage (1./846. i 19. ustaška bojna) sa Ljubova i sa prijevoja Vrebačke staze kretale su se prema Staroj šumi, pretresajući teren. Na velikoj Lisini 1. brigada sukobila se s neprijateljevom kolonom koja je nastupala od Vrebačke staze. Poslije višesatne borbe neprijatelj je odbačen, a

bataljon je zanoćio na Ljutiku (k. 1091). Istog dana neprijatelj je pretresao teren istočno od Vrebačke staze u rejonu Međugorja i Jelovog vrha (k. 987), nastupajući iz Pavlovca, Vrepca, Vrebačke staze, Breštana i Kurjaka preko Srednje Gore. Treća brigada 13. divizije, koja se poslije teških borbi prethodnog dana sređivala i odmara-
la u Srednjoj Gori, morala se 19. maja, zbog prodora 92. motorizovanog puka iz Kurjaka u Srednju Goru bez značajnijeg otpora povući preko Vršina i Tušica u masiv Trovrha. Borbu u rejonu Međugorja i Vučije glavice (k. 815) vodili su tog dana 1. i 3. bataljon 1. brigade, koji su vješto manevrirajući uspjeli da spriječe pljačku jednog dijela zemunica i da zaštite zbjegove. Sjutradan, 20. maja, 1. bataljon 1. brigade prebacio se preko ceste Vrebac—Podlapača i ušao u sastav svoje brigade, u rejon Velika Lisina, Razbojište, Prkos, dok je 3. bataljon ostao u Međugorju.

Izviđački odred 392. divizije i 3. bataljon 846. puka, poslije prodora (18. maja) iz Vrepca u Podlapaču i 1. bataljon 846. puka, poslije borbi kod Ljubova, spojili su se u Buniću, pa je dio tih snaga 19. maja produžio nastupanje prema Krbavici, Korenici i Prijeboju. Pošto je u Krbavici bio ugrožen, Štab 35. divizije, premjestio se 19. maja u Vujnove Glave. Njegove 2. brigade od 17. do 20. maja po jedan bataljon nalazio se u Trnavcu, Homoljcu, Homoljačkom Klancu i kod Prijeboja, dok je 2. bataljon, 19. maja, izvršio uspješan prepad na neprijatelja u Prijeboju. Kada se Štab 35. divizije, po naređenju Štaba 11. korpusa, prebacio 20. maja u Frkašić, prešla su tamo i dva bataljona 2. brigade.

Neprijatelj je 20. maja povukao 92. motorizirani puk iz rejona Udbine preko Kuka i Donjeg Lapca u Bihać, a četničke, legionarske i ustaške jedinice iz rejona Ploča — Raduč — Medak povukle su se u Lovinac i Gračac. Na taj način 20. maja uvečer južni dio Krbavskog i južni dio Ličkog polja bili su opet slobodni i povezani sa slobodnim teritorijem u južnoj Lici. Treća brigada 19. divizije napala je 19. maja ustaške grupe u Svetom Roku i razbila ih, a zatim se sa glavninom vratila na sektor Bruvna. Treća brigada 13. divizije vratila

se 20. maja iz Komića u Srednju Goru, a 3. bataljon 1. brigade 8. divizije povučen je iz Počitelja u Mogorić. Neprijatelj je 20. maja držao pod kontrolom cestu Gospić — Bilaj — Vrebac — Podlapača — Bunić — Korenica — Prijeboj. Glavnina 35. divizije nalazila se oko te ceste raspoređena tako, da je oko deset bataljona bilo neposredno južno od nje, a tri bataljona i nekoliko manjih jedinica neposredno sjeverno od ceste. Glavnina neprijateljevih snaga u Lici bila je raspoređena, također, duž ove ceste, zatim duž ceste Karlobag — Gospić — Ljubovo — Bunić i Ličko Petrovo Selo — Prijeboj — Plitvički Ljeskovac — Vrhovine — Otočac.

Štab 11. korpusa izdao je 20. maja popodne naređenje za novi borbeni raspored jedinica. Prva i 2. brigada 35. divizije dobile su zadatak da djeystvuju protiv neprijatelja na komunikacijama oko Korenice, 3. brigada 13. divizije na cesti Vrebac — Podlapača, 3. brigada 19. divizije da zatvori pravce koji od Gračaca i Donjeg Lapca vode ka Udbini i 3. bataljon 1. brigade 8. divizije da se prebaci u rejon Plitvičkih jezera radi odlaska na Kordun u sastav svoje brigade. Zbog sporih i nesigurnih veza sa brigadama i bataljonima, kao i zbog brzih promjena situacije i zamorenosti jedinica, to naređenje je u toku naredna tri dana samo djelomično izvršeno. Prva brigada 35. divizije uputila je 21. maja 4. bataljon iz rajona Trnavca u Čujić Krčevinu, 3. bataljon ostao je i dalje kod Udbine na osiguranju bolnice u Ondiću, dok je Štab brigade s 1. i 2. bataljonom ostao do 24. maja u Staroj šumi, a zatim se prebacio u Srednju Goru. Druga brigada zadržala je tri bataljona pod Plješevicom, od Koreničke Kapele do Frkašića, a jedan bataljon u Končarevu Kraju. Treća brigada 13. divizije ostala je u Srednjoj Gori odakle je izviđala u pravcu Vrebačke staze i Podlapače i pripremala napad na neprijatelja u Mekinjaru. Neprijatelj je bez mnogo uznemiravanja saobraćao 21. i 22. maja cestama koje od Gospića, preko sjeverne ivice Krbavskog polja vode ka Plitvičkim jezerima, trpeći ponegdje gubitke od partizanskih nagaznih mina.

Do 22. maja u rasporedu neprijateljevih snaga nije bilo značajnijih promjena. Ustaške i legionarske jedinice vršile su i dalje upade u pojedine predjele Ličkog sredogorja, u rejon Krbavice i na masiv Mrsinja, tražeći i pronalazeći pojedine zemunice sa ratnim materijalom i hranom. Izviđački odred 392. divizije i 19. ustaška bojna postepeno su se pomjerali u rejon Korenice, odakle je Izviđački odred 22. maja preko Homoljca prebačen kamionima u Vrhovine i Otočac. Korenicu je posjela 19. ustaška bojna. Dio 846. puka 392. divizije prebacio se iz Bunića preko Kozjana u Ramljane, a dio na Ljubovo i Široku Kulu. I oko Gospića je neprijatelj izvršio neke promjene u rasporedu svojih snaga. Na položaje oko Vrepca izbacio je 34. ustašku bojnu, a 1. bojnu 3. posadnog zdruga povukao u Bilaj.

Treća brigada 13. divizije napala je 23. maja uvečer sa dva bataljona jednu satniju 32. ustaške bojne u Mečinjaru, dok su druga dva bataljona obezbjeđivala akciju od intervencije glavnine 31. bojne s prostora oko Breštana. Napad je uspio i neprijatelj je pobjegao i ostavio jedan protutenkovski top 47 mm i nešto materijala. Poslije ovog napada i dolaska dvaju bataljona 1. brigade 35. divizije u Srednju Goru (24. maja), neprijatelj je na cesti Vrebac — Podlapača — Bunić prešao u obranu, a od 25. maja počeo da povlači 32. ustašku bojnu ka Ljubovu.

S obzirom na to da je od 22. do 26. maja neprijatelj povukao veći dio snaga iz Krbavskog polja i prestao da napada sa linije Vrebačka staza — Podlapača — Šalamunić, to se može smatrati kao završetak druge etape operacije »Morgenstern«, koja je dvadeset dana vrlo intenzivno izvođena u srednjem dijelu Like.

Ako se razmotre rezultati i glavne karakteristike dještava jedinica NOVJ u toku ove neprijateljeve operacije, može se izvesti nekoliko sumarnih zaključaka. Mada je brojčana i tehnička nadmoć neprijatelja, u prosjeku, bila trostruka do četvorostruka, jedinice 11. korpusa koje su vodile obrambene bojeve (35. divizija sa dvije pridodate brigade iz 13. i 19. divizije, 1. brigada 8. divizije, Lički NOP odred i desetak teritorijalnih četa)

nisu u toku ofanzive pretrpjele suviše velike gubitke u ljudstvu. Ukupno je iz stroja izbačeno oko 250 boraca, od čega je bilo oko 50 poginulih, oko 100 ranjenih i oko 100 nestalih. Neprijateljevi gubici u poginulim bili su znatno veći ali nisu tačno utvrđeni. Naše jedinice nisu prihvatale odsudnu odlučnost, sem kada su branile rejone bolnica, niti su preduzimale veće protunapade, sem kada su manevrom zaobilaženja mogle doći u taktički povoljan položaj za protunapad. Dešavalo se, ipak, dosta često da su jedinice odstupale ne koristeći se svim mogućnostima za manevarsku obranu na uzastopnim položajima. Najbrže napredovanje neprijatelj je postizao tamo gdje je mogao upotrijebiti svoje tenkovske jedinice, jer obrana komunikacija nije bila organizirana po dubini, niti je u prvoj fazi operacije efikasno korišteno zapriječavanje.

Rukovođenje borbenim djejtvmima nije u dosta slučajeva bilo efikasno. Tome je, s jedne strane, doprinjela razvučenost jedinica na velikom prostoru, nedovoljna i spora sredstva za vezu, a s druge, pak, strane slaba organizacija komandovanja. Spomenuti slučaj da je štab brigade u toku jednog dana primio od triju različitih komandnih instancija tri različite borbene zapovjesti, ponavljao se u raznim varijantama više puta. Na taj su način komande jedinica zbunjivane, pa je kod njih otupljivao osjećaj odgovornosti za neizvršenje naređenja. Učestalo slanje naređenja, neposredno brigadama, od Štaba 11. korpusa i njegovih članova, u većem broju slučajeva nije bilo opravdano. Neka od tih naređenja bila su, u datoj situaciji, neostvariva, jer su precjenjivala mogućnosti zamorenih, izgladnjelih i materijalno slabo opremljenih jedinica.

Zaštita i evakuacija ranjenika i bolesnika u bolnicama, kojih je na ličkom oslobođenom teritoriju bilo relativno mnogo, bila je u središtu pažnje štabova i uspješno je obavljena. Evakuacija pokretnih ranjenika kroz Plješevicu na Kordun predstavljala je pravi podvig. Podvig evakuacije ranjenika u Velebit, a zatim preko Velebita u prihvatna mjesta na morskoj obali, bio je izvodljiv samo zahvaljujući odličnoj organizaciji pozadine i

stanovništva. Takva organizacija omogućila je, pored toga, masovno sklanjanje stanovništva u zbjegove, manevriranje s tim zbjegovima i njihovu ishranu, lako je u zbjegovima bilo preko 30.000 nejakih stanovnika, od kojih većina nije sa sobom ponijela ništa od hrane, nigdje nije bilo dugog teškog gladovanja, jer je svuda sve bilo zajedničko, a zalihe su trošene vrlo organizirano i racionalno. Problem ishrane bio je povremeno vrlo težak za jedinice, dok su se one nalazile odsječene od svojih baza ih kada, zbog dugih iscrpljujućih pokreta, nije bilo moguće organizirati ishranu.

Mada je usred ofanzive i pred njen završetak, iz Like na Kordun i na Vis otpremljeno preko 1000 ranjenika i bolesnika, još uvijek je oko Udbine i u Plješevici ostalo preko stotinu teških i nekoliko stotina lakših ranjenika i bolesnika. Sanitet Glavnog štaba Hrvatske nastojao je neko vrijeme, dok su putovi k moru bili presječeni, da se dio tih ranjenika prebaci u Bosnu, ali to je bilo onemogućeno koncentracijom neprijateljevih snaga oko komunikacije Bihać — Zrmanja krajem maja, pred početak drvarske operacije.

Neprijatelj je, ipak, nesumnjivo ostvario jedan od ciljeva svoje ofanzive. Ličkom oslobođenom teritoriju nanjeta je teška materijalna šteta. Sela su popaljena, veći dio stoke i žita zatečeno u selima opljačkan. Ono što je iznenadilo vojna i politička rukovodstva narodnooslobodilačkog pokreta u Lici, bila je činjenica da je neprijatelj prije ofanzive, preko ubačenih agenata, pribavio tačne podatke ne samo o partizanskim jedinicama i pozadinskim organima, nego i o mjestima razmještaja skrivenih skladišta hrane i ratnog materijala u teže pristupačnim i pošumljenim rejonima. Svoje prodore usmjeravao je tačno prema tim rejonima. Tamo gdje se uspio dokopati tih skladišta, nastojao je da što više materijala, naročito hrane, odvuče već unaprijed pripremljenim transportom, a kada mu to nije bilo moguće, uništavao je miniranjem i paljenjem. Od zabunkerisanih artiljerijskih oruđa neprijatelj je pronašao topove (bez zatvarača) brdske baterije 8. divizije (kojima je bila ojačana 1. brigada, a koji su sklonjeni u Vrebačkoj stazi)

i tri oruđa poljske baterije artiljerijskog diviziona 35. divizije, zakopana u Laudonovom gaju.²⁰

Da je neprijatelj imao tačne podatke ne samo o jedinicama NOVJ nego i o podzemnim skladištima, »konspirativno« građenim duboko u planini, govore i izrazi u neprijateljevima dokumentima: »prema izvještajima povjerenika«. O svim većim skladištima na teritoriji Like vodio je evidenciju Glavni štab Hrvatske. Kao sekretar CK KPH uz štab se nalazio Andrija Hebrang sa svojom ličnom radio-stanicom i svojim telegrafistom Ludvigom Čaćićem, za koje je poslije rata utvrđeno da su bili u službi neprijatelja. S karakteristikama tog radio-predajnika i šifrom nije bio upoznat ni načelnik veza Glavnog štaba Hrvatske, Bude Bogdanović, niti iko drugi u Stabu.²¹

Odmah poslije prestanka ofanzive organizirano je dopremanje hrane u Liku iz sjevernih bogatijih predjela Hrvatske, a nešto hrane i lijekova dopremano je i vazdušnim putem od saveznika iz južne Italije.

Pregrupacija i prolunapadi 35. divizije

Glavni štab Hrvatske i Stab 11. korpusa namjeravali su da pred kraj maja usmjere glavninu ovog korpusa na sektor Plitvičkih jezera, da bi uz sadejstvo 1. brigade 8. divizije 4. korpusa NOVJ oslobodila to područje. Neprijatelj je, međutim, u to vrijeme počeo operaciju »Sah«, usmjerenu protiv slobodnog teritorija na Kordunu i Baniji, u sklopu operativnih priprema za drvarsku operaciju, pa su sve snage 8. divizije morale da se angažiraju u obrambenim bojama na Kordunu.²² Od Štaba 11. korpusa zatraženo je da pritiskom na liniji Bihać — Plitvička jezera, a eventualno i prema Rakovici,

²⁰ Prema neobjavljenim zabijješama Milanka Mihovilovića, pukovnika u penziji, koji je tada bio komandant artiljerijskog divizionu 11. korpusa.

²¹ Prema neobjavljenim zabijješama Bude Bogdanovića, pukovnika u penziji, Zagreb. Ulica Kraljice Jelene br. 1.

* Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br. 123.

olakša položaj 8. diviziji. Taj zadatak dat je 2. brigadi 35. divizije, a 3. brigada 13. divizije privučena je iz Srednje Gore u Koreničko polje.

Operacija «-Sah» brzo je jenjavala, pa je prestala potreba većeg angažiranja 11. korpusa prema sjeveru. Neprijatelj je 25. maja napustio Prijeboj i Plitvički Ljeskovac. Stab 11. korpusa odlučio je tada, prije planiranog napada na Čudin klanac, da snage 35. divizije usmjeri na oslobođenje Korenice, Bunića, Ljubova, Podlapače i Vrepca, tj. svih mjesta okupiranih za vrijeme operacije »Morgenstern«. Treća brigada 19. divizije privučena je sa udbinskog sektora u Srednju Goru, da bi zajedno sa I. brigadom 35. divizije, koja se nalazila u Jošanima, napala neprijatelja u Vrepcu, Podlapači i Buniću. Druga brigada 35. divizije i 3. brigada 13. divizije dobile su zadatak da zajedno, kao 1. grupa brigada, pod komandom Štaba 35. divizije, operiraju na sektoru Korenice. Radi lakšeg rukovođenja istodobnim akcijama na oba sektora, naredenjem Štaba 11. korpusa od 23. maja, formiran je Stab jugozapadnog sektora, na čelu sa načelnikom Štaba II. korpusa Stankom Perhavcem (politički komesar Viktor Lenac), koji je pod neposrednom komandom Štaba 11. korpusa rukovodio 2. grupom brigada (1. brigada 35. divizije i 3. brigada 19. divizije).

Prva grupa brigada napala je 26. maja uvečer utvrđene neprijateljeve položaje oko Korenice. Treća brigada 13. divizije trebalo je da uz sadjejestvo dvaju bataljona 2. brigade 35. divizije zbací neprijatelja s položaja na visovima, zapadno i južno od Korenice, posle čega bi uslijedio napad na samo mjesto. Dva bataljona (1. i 2) 3. brigade napadali su iz Jasikovca i Tuka na visove oko Varičaka i Polica. Druga dva bataljona (3. i 4) 3. brigade trebalo je da na visove oko Polica izbiju sa sjevera, nastupajući od Pogledala, dva bataljona 2. brigade nastupajući od Vrela padinama Mrsinja trebalo je da izbiju u Vranovaču, dok su druga dva bataljona te brigade postavljena na osiguranje prema Homoljcu i Prijeboju. Napad je počeo u zoru 27. maja na utvrđenu Derikravu (k. 907), kod Varičaka, koju naše jedinice nisu uspjele zauzeti pa su se povukle nekoliko stotina

metara prema Dubravi radi pripreme novog napada. Ni druga dva bataljona 3. brigade nisu postigla veći uspjeh u napadu na položaje kod Polica, jer ih je neprijatelj protunapadom od Varičaka potisnuo prema Homoljcu. Dva bataljona 2. brigade, pošto su stigla sa zakašnjenjem i vidjela povlačenje 3. i 4. bataljona 3. brigade od Polica, povukla su se i sama u Vrelo, bez borbe.²³

Dok je Štab 3. brigade nastojao da bolje organizira i energičnije povede u napad na Derikravu svoj 1. i 2. bataljon, dio 32. ustaške bojne iz Bunića, dolazeći u pomoć 19. ustaškoj bojni, stigao je u Vrpila i napao sa boka ove naše položaje u Dubravi, pa su se 1. i 2. bataljon morali povući u Tuk. Tako je taj napad toga dana doživjeo neuspjeh.

Po naredjenju Štaba 35. divizije 3. brigada pripremala se da naredne noći ponovi napad sa više odlučnosti, a dva bataljona 2. brigade imali su da u prikupljenom rasporedu nastupe od raskrsnice kod Vrela, pravo prema Korenici. Komanda 19. ustaške bojne procjenila je da bi kod Korenice narednih dana mogla doći u težak položaj, pa je prije početka napada naredne noći, vešto zaobilazeći bataljone 2. brigade, izvukla se preko Homoljca u Babin Potok, a da to naše jedinice nisu ni primjetile. Jedinice 3. brigade naišle su na napuštene položaje oko Korenice. Poslije toga 2. brigada razmjestila se između Prijebolja i Plitvičkih jezera, a 3. brigada prešla je u rejon Trnavca.

Štab jugozapadnog sektora organizirao je 27. maja svoje jedinice za napad na neprijatelja na potezu Vrebac — Podlapača — Bunić da bi ga odbacio odatle, a potom napao i oslobodio Ljubovo i Bunić. Veliki zbjeg u Velebitu bio je 24. i 25. maja dijelom vraćen na slobodni teritorij oko Udbine, a dio ranjenika upućen je u Hrvatsko primorje radi evakuacije morskim putem. Štab sektora ostavio je za obranu ličkih podvelebitskih sela dva područna bataljona, a 1. bataljon Ličkog NOP odreda 26. maja prebacio je iz Počitelja u Vrebački Pavlovac,

²³ Zbornik, V, iknj. 27, dok. br. 157.

da bi u sadejstvu sa 3. brigadom 19. divizije narednog dana napao 34. ustašku bojnu u Vrepcu.

Prva brigada 35. divizije prebačena je 26. maja iz Jošana u Mekinjar, gdje je dobila zadatak da 27. maja nastupi s jednim bataljonom preko Podlapače i Svráčkovog Sela prema Tonkovićima radi odsjecanja Bunića od Ljubova, a s jednim bataljonom preko Ledinica na Malu i Veliku Lisinu radi sadejstva sa 3. brigadom 19. divizije u čišćenju Vrebačke staze od neprijatelja. Njen 3. bataljon zadržao je Operativni štab u svojoj rezervi. Treća brigada 19. divizije dobila je zadatak da sa dva bataljona očisti rejon Vrebačke staze od dijelova 31. ustaške bojne da bi se stvorili uvjeti za nastupanje prema Jezeranskom vrhu i Srdarima, radi presjecanja ceste između Široke Kule i Ljubova. Sa druga dva bataljona 3. brigada je trebalo u sadejstvu s 1. bataljonom Ličkog NOP odreda da odbaci 34. ustašku bojnu iz Vrepca, Barleta i Ostrvice.²⁴

Treća brigada 19. divizije stupila je u dejstvo 27. maja napadom na Vrebačku stazu. Neprijatelj je pružio otpor na liniji Tavani — Jelov vijenac, ali su ga bataljoni 3. i 1. brigade uspjeli odbaciti prema Jezeranskom vrhu. U isto vrijeme napad na 34. ustašku bojnu u Vrepcu uspješno se razvijao, pa je neprijatelj odbačen u Bilaj a sela između Vrepca i Široke Kule oslobođena. Dva bataljona 1. brigade izbila su 27. maja na prostor Velika Lisina, Jagodnje, ali nisu dalje napredovala, što je omogućilo neprijatelju da iz Bunića intervenira prema Korenici. Sjutradan bataljon koji je krenuo prema Ljubovu naišao je na jače snage 32. ustaške bojne, pa je protunapadom bio potisnut ka Svráčkovom Selu. Zbog toga ni 3. brigada, koja je tog dana trebalo da izbije na prostor između Ljubova i Široke Kule, nije uspjela da napreduje dalje od linije Tepšanovac (k. 852) — Velonj gdje je zanočila. Zbog napada neprijatelja na oslobođeni teritorij kod Gračaca, 3. brigadi 19. divizije naređeno je da se 29. maja povuče u Breštane, a zatim da krene u južnu Liku na svoje ranije položaje. Prvi bataljon Lič-

²⁴ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

kog NOP odreda preuzeo je kontrolu linije Vrebac — Ostrovica — Široka Kula, a 1. brigada rasporedila je dio snaga prema Ljubovu, a dio prema Širokoj Kuli. Naređenjem Štaba 11. korpusa od 29. maja rasformiran je Operativni štab za jugozapadni sektor i njegove jedinice stavljene su pod neposrednu komandu Štaba 35. -divizije.²⁵

Za vrijeme velike obrambene operacije u Lici, Štab 11. korpusa nije upotrebio dvije brigade 13. primorsko-goranske divizije za napadne bojeve kojima bi se olakšala obrana glavnine Korpusa u Lici. Veze Štaba 11. korpusa sa Štabom 13. divizije bile su u to vrijeme slabe i nestalne, pa je Glavni štab Hrvatske preuzeo direktno operativno rukovođenje 13. divizijom. Njena glavnina (1. i 2. brigada) krajem prve dekade maja poslije povlačenja od Drežnice, nalazila se u sjevernom dijelu Gorskog kotara. Zbog osmotrenih pokreta neprijatelja cestom Ogulin — Brinje, Štab divizije pogrešno je procjenio situaciju i zaključio da se sprema ofanziva na Gorski kotar. Kada se ustanovilo da do takve ofanzive neće doći, Štab 13. divizije je zbog teškoća u organizaciji ishrane u Gorskom kotaru, prebacio svoju 1. brigadu na karlovački sektor, u međurječje Kupe i Dobre. Njen 3. bataljon, koji je bio najistureniji prema Karlovcu, doživjeo je 10. maja iznenađenje u selu Kučevici (južno od Stativa) i pretrpio osjetne gubitke (poginuo je politički komesar bataljona i 12 boraca izbačeno iz stroja). Prvi bataljon vodio je 14. maja uspješnu obrambenu borbu kod Zakanja, zapadno od Karlovca. Za to vrijeme 2. brigada preuzela je obranu pravaca Ogulin — Vrbovsko i Bosiljevo — Vukovdol.²⁶ Ona je bila raspoređena po selima radi lakše ishrane i nije preduzimala nikakve napadne akcije. Štab 13. divizije bio je u Srpskim Moravicama, a artiljerijski divizion u Brod Moravicama. Prvi NOP odred vodio je manje borbe kod Drežnice i Novog Vinodolskog, a 2. odred na sektoru Fužine — Mrzle

²⁵ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br. 151.

Svetozar Tintor, Trinaesta primorsko-goranska divizija, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, 1968, str. 164.

Vodice odbijao je ispade neprijatelja iz garnizona u sjevernom dijelu Hrvatskog primorja (Rijeka — Crikvenica).

U takvom rasporedu, vršeći povremeno manje obrambene i napadne bojeve, jedinice 13. divizije zadržale su se do pred kraj maja. Glavni štab Hrvatske da bi olakšao obranu 8. kordunaške divizije za vrijeme neprijateljeve operacije »Sah«, naredio je Stabu 13. divizije da obje svoje brigade aktivira protiv posada između Karlovca i Ogulina. U nekoliko manjih okršaja na toj liniji 28—30. maja neprijatelju su nanijeti izvjesni gubici, ali većih bojeva nije bilo.²⁷

Borbe u Istri i formiranje 2. istarske brigade

Poslije teških borbi koje su jedinice Operativnog štaba za Istru vodile u prvoj polovici maja, djelujući glavninom snaga na području Gorskog kotara i u južnom dijelu Slovenije, nastupio je za njih period olakšanja. Zbog potrebe da ojača svoj front u Italiji, njemačka Vrhovna komanda morala je u maju i junu da povuče iz Istre znatan dio svojih snaga. Prva brigada »Vladimir Gortan« i partizanski odred »Učka« vratili su se u Istru.²⁸

Sve jedinice Operativnog štaba za Istru u tijesnoj saradnji s pozadinskim i svim drugim organizacijama NOP-a, razvile su do kraja maja i početkom juna vrlo živu političku i vojnoorganizacionu aktivnost da bi se otklonile posljedice dvadesetdnevnog brutalnog divljanja fašističkih i nacističkih snaga po istarskim selima. Jedinice su sređivane, popunjavane i opremane, da bi što prije mogle ponovno započeti s većim borbenim akcijama.

Prva brigada »Vladimir Gortan« pred kraj maja djelovala je, uglavnom, protiv neprijatelja na komunikacijama koje povezuju Rijeku s Istrom, a zatim je početkom juna prešla na akcije u srednjem dijelu Istre. U

Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 88.

²⁸ Oslobođilački rat naroda Jugoslavije, 2, str. 150.

sklopu akcija protiv neprijateljevih -bočnih osiguranja magistralne cestovne i željezničke pruge Rijeka—Trst, značajan je napad iz zasjede 1. udarnog bataljona ove brigade, izveden 30. maja kod Breze, na neprijateljevu motorizovanu kolonu koja je iz Rijeke prevozila materijal za novopostavljeni garnizon u Klani. U kratkoj bliskoj borbi ubijeno je više neprijateljevih vojnika, a tri kamiona s materijalom su zapaljena.²⁹

Kad je prešao srednji dio Istre, Operativni štab za Istru izdao je 1. juna naredbu kojom je izvršio reorganizaciju vojnopozadinskih komandi. Vojnopozadinske stanice, koje su imale karakter komandi mjesta (a bile označene brojevima), do tada objedinjavane u tri »komande vojnopozadinskih stanica područja« (Buzet, Pazin, Pula), sada su preimenovane u Komande područja, s time što je formirana i Riječka komanda područja, kao četvrta. Riječka komanda područja obuhvatila je kotareve Lovran, Opatija, Kastav i Rijeka, s vojnopozadinskim stanicama broj 7, 9, 11, 12 i 21. U prvo vrijeme komandama područja rukovodio je Operativni štab za Istru, preko zamjenika komandanta, dok poslije nekoliko mjeseci nije uslijedila nova reorganizacija.

Brigadi »Vladimir Gortan« stavljena je početkom juna u zadatak da likvidira manje novopostavljene neprijateljeve posade u općinskim središtima, koje su terorizirale i pljačkale okolna sela. Prvi ciljevi bili su posade u Pićanu i Gradišću, na cesti Pazin—Šumberak, u kojima je bio po jedan vod karabinijera iz 2. karabinijerskog istarskog bataljona. Na obje posade istodobno su napala njena dva bataljona (2. i 3), dok su druga dva bataljona (1. i 4) vršila osiguranje akcije od intervencije iz susjednih garnizona. U noćnom napadu 10/11. juna, najprije je do jutra savladana uporna obrana u Pićnu, zatim je u dnevnoj borbi i posada u Gradišću prinuđena na predaju. Zakašnjeli pokušaj intervencije posade iz Cerovlja odbio je 1. bataljon kod Gologorice (5 km sjeverno od Gradišća). Neprijatelj je u tim borbama imao 11 poginulih, 12 ranjenih i 40 zarobljenih, dok je

²⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

Brigada imala jednog poginulog (komandant bataljona Mario Maganja) i pet ranjenih boraca. Plen je bio obilat: 6 mitraljeza. 3 puškomitraljeza, 61 puška, 10 automata, 38 pištolja, 28.000 metaka i dosta drugog ratnog materijala.³⁰

Posle te uspješne akcije, brigada »Vladimir Gortan« nastavila je već nakon dva dana, 13. juna, s oslobađanjem teritorija između Pazina i Labina. Za ciljeve napada izabrane su fašističke posade u Sumberku i Svetoj Nedelji, u kojima je stacionirao po jedan vod karabinijera iz 1. istarskog karabinijerskog bataljona, ojačan sa po nekoliko fašista (crnokošuljaša). Za napad su određeni 1. i 2. bataljon, a na osiguranje prema Labinu (i Raši) i prema Cerovju postavljen je 3. bataljon. Napad je počeo istodobno noću i uspješno se završio narednog dana prije podne. Naročito jak otpor pružila je posada u Svetoj Nedelji, jer je u njoj bilo više fašista, koji su uporno do kraja odbijali da se predaju. Otpor te posade slomljen je za tri sata u bliskoj borbi. Slabiji otpor pružila je posada u Sumberku, koja se poslije kraće borbe i pregovora predala izjutra.

Neprijatelj je pokušao da pruži pomoć napadnutim posadama. Iz Pule, preko Labina, upućena je motorizirana kolona od 19 kamiona, ojačana oklopnim vozilima. Osiguranje iz 3. bataljona zaustavilo je tu kolonu sjeverno od Labina i upornom obranom zadržavalo je i pojačanja do popodne, do kada je evakuacija plijena i zarobljenika iz Sv. Nedelje i Sumberka bila završena. Osiguranje postavljeno prema Cerovju odbilo je intervenciju iz tog pravca s položaja u Gologorici. Poslije završene akcije brigada se povukla sjeverno od Sumberka u sela Čepić, Brdo i Grobnik.³¹

Rezultat tih borbi, mada su bile pripremljene na brzinu, bio je izvanredan. Zarobljena su 73 neprijateljeva vojnika, a u borbi za Svetu Nedelju i protiv interventnih snaga ubijeno je i ranjeno, približno, isto toliko. Plijen je ovoga puta bio: 9 automatskih oruđa, 84 puške, 6 automata, 17.000 metaka, dosta sitnog oružja, hrane

³⁰ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 103.

³¹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 104.

i drugog materijala. Brigada je imala 6 poginulih i 10 ranjenih boraca.

Za uspehe postignute oslobođanjem Pićana, Gračišća. Sumberka i Svete Nedelje i hrabrost pokazanu u borbi, Operativni štab za Istru pohvalio je 17. juna borce i komandni kadar 1. brigade »Vladimir Gortan«. Istom naredbom posebno su pohvaljeni Stab Brigade i Stab 3. (omladinskog) bataljona, koji su istaknuti za primjer svim jedinicama Operativnog štaba za Istru.³²

Uspjesi istarskih partizanskih jedinica u obrambenim bojevima tokom ofanzive protiv njih u maju, kada su uspjeli da sačuvaju svoje snage od uništenja i razbijanja, a naročito njihovi uspjesi u ponovnom oslobođanju velikog broja naselja u srednjem dijelu Istre, izazvali su novu plimu ustanka u cijeloj Istri. Jedinice su brzo brojčano rasle, a formirane su i nove čete i bataljoni. Operativni štab za Istru donjeo je zato odluku da formira još jednu istarsku brigadu, kao 2. brigadu Operativnog štaba za Istru. Naredbu o tome izdao je odmah poslije pobjede u Pićanu i Gračišću, 11. juna. Za komandanta 2. istarske brigade postavljen je Ivan Brozina Slovan, dotadašnji komandant partizanskog odreda »Učka«, a za političkog komesara Josip Matas, dotadašnji politički komesar 1. brigade »Vladimir Gortan«. Za zamjenika komandanta postavljen je Danilo Ribarić, a za zamjenika političkog komesara Andrija Tus. U sastav 2. brigade ušli su: 1. udarni bataljon brigade »Vladimir Gortan«, kao njen udarni bataljon; novoformirani 5. bataljon kao njen 2. bataljon; 1. bataljon partizanskog odreda »Učka« kao 3. bataljon 2. brigade.

Istom naredbom u 1. brigadu »Vladimir Gortan« uključen je talijanski bataljon »Pino Budičin«, kao njen 4. bataljon. Izvršene su formacijske popune kako štabova obje brigade tako i štabova partizanskih odreda, a izvršen je i nov raspored kadrova u štabovima bataljona.³³ Do kraja juna popunjene su, također, komande četiri područja i dvanaest komandi mjesta.

³² Isto, dok. br. 61.

³³ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 44.

U drugoj polovici juna jedinice Operativnog štaba za Istru nastavile su sa živom borbenom aktivnošću u cijeloj Istri. Drugi partizanski odred »Pulski« bio je vrlo aktivan u južnom i zapadnom dijelu Istre. Njegova talijanska četa oslobodila je selo Juršiče i protjerala fašiste u Vodnjan, dok je jedna njegova četa iz zasjede kod Prodola, izbacila 15. juna iz stroja 20 neprijateljevih vojnika, a zaplijenila 2 puškomitraljeza i 8 pušaka. Potkraj mjeseca 2. bataljon ovog odreda likvidirao je fašističku posadu u selu Livade (kod Motovuna) i pri tom zaplijenio 2 puškomitraljeza i 17 pušaka, a zatim uspješno napao i jednu neprijateljevu kolonu kod Poreča. Minereri 2. odreda vršili su stalne diverzije na željezničkoj pruzi Pula — Pazin. Prvi partizanski odred »Učka« bio je manje aktivan od 2, ali je u to vrijeme izveo nekoliko uspješnih prepada na pruzi Trst — Lugalj i na cesti Opatija — Lovran.

Prva brigada (»Vladimir Gortan« uspješno je produžila aktivnost u srednjem dijelu Istre i Labinštini. Ona je 17. juna protjerala neprijateljevu posadu iz Barbana u Marcane, dok se aktivnim djelstvima jednog bataljona osiguravala prema Pazinu. Poslije nekoliko dana odbila je pokušaj neprijatelja iz Pule da povrati Barban. Potkraj mjeseca ova brigada prenosi težište svoje aktivnosti u sjeverozapadni dio Istre (Buzet, Buje, Motovun) u kojem su fašisti uporno branili svako selo. Napad na utvrđena uporišta u Gradinji i Oprtnju (6 km sjeverno od Motovuna) izvršen je s prilično uspjeha 30. juna. Posada u Gradinji je oštrim bliskim napadom razbijena, dok se posada u Oprtnju održala dok joj nije stiglo pojačanje iz Trsta i Motovuna. U Gradinji su neprijatelju nanijeti gubici od oko 30 izbačenih iz stroja, od čega 10 zarobljenih vojnika. Brigada je imala 3 poginula i 9 ranjenih. Zaplijenjeno je: 1 minobacač, 2 puškomitraljeza, 20 pušaka i dosta drugog materijala. Već narednog dana dio brigade porušio je prugu između Rakitovca i Zazida, a uništena je i željeznička stanica Zazid.³⁴

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

Druga istarska brigada operirala je u Riječkom području usmjeravajući glavnu aktivnost protiv saobraćaja na komunikaciji Rijeka—Trst i štiteći slobodni teritorij sjeverno od Rijeke. Za te akcije ona se koristila svojim manjim dijelovima, pa većih borbi do kraja juna na tome sektoru nije ni bilo.

Borbe u Lici i reorganizacija 35. divizije

Nastojeći da zadrži inicijativu na korjeničkom sektoru, neprijatelj, pošto je 29. maja prikupio podatke o rasporedu snaga NOVJ oko Krbavice i Trnovca, napao ih je 30. maja jakim snagama iz više pravaca. Iz Široke Kule glavnina 31. i 32. ustaške bojne i dio 3. bataljona 846. puka krenuli su preko Gostovače i Čačka, a iz Babinog Potoka 1. bataljon 846. puka i 19. ustaška bojna preko Turjanskog, da bi istodobno napali i opkolili partizanske snage oko Trnavca.³⁵ Treća brigada 13. divizije, koja je glavninu snaga imala oko Krbavice, pružila je otpor kod Kozjana koloni koja je dolazila iz Široke Kule, a zatim se povukla na položaj istočno od Krbavice. Neprijateljeva kolona iz Vrhovina poslije kraće borbe ušla je u Trnovac, a južna kolona iz Kozjana u Krbavicu. Pošto je opljačkala Krbavicu, južna kolona povukla se u Kozjan. Sjeverna kolona prešla je uveče iz Trnavca u Turjanski, odakle se 1. bataljon 846. puka povukao u Babin Potok, a 19. ustaška bojna potisnula je iz Homljca i Vrela 4. bataljon 2. brigade 35. divizije, te zanoćio na tom prostoru. Stab 13. divizije naredio je Stabu 3. brigade da u toku noći uputi jedan bataljon preko Mrsinja u napad na neprijatelja na Pogledalu. Međutim, 19. ustaška bojna povukla se izjutra 31. maja prije napada u Babin Potok, a napušteno Pogledalo posjeo je ponovno 4. bataljon 2. brigade.³⁶

Sjutra dan, 1. juna, 1. bataljon 846. puka napao je pravcem Babin Potok — Plitvički Ljeskovac — Prijeboj,

³⁵ AVII, k. 18, br. reg. 39/14.

³⁶ AVII, k. 1234, br. reg. 9—8/6.

a 33. ustaška bojna iz Končarevog Kraja preko Uvalice, pa su se obje kolone, odbacivši 1. bataljon 2. brigade 35. divizije prema Koreničkoj Kapeli, sastale u Prijeboju. Dok je neprijateljeva kolona iz Babinog Potoka prodirala prema Prijeboju, 19. ustaška bojna ponovno je sa Cudinog klanca prešla u Homoljac, i tamo zanoćila. Noću 1/2. juna neprijatelj je napustio Prijeboj, iz kojeg se 1. bataljon 846. puka povukao nazad u Babin Potok, a 33. ustaška bojna produžila preko Sertića Krčevine za Ličko Petrovo Selo. Devetnaesta ustaška bojna nije se, međutim, povukla iz Homoljca već je 2. juna napala 4. bataljon 2. brigade na Pogledalu, odbacila ga prema Rudanovcu, pa se preko Vrela spustila u Korenicu i odmah počela da se utvrđuje na okolnim položajima.³⁷

Pojačanje neprijateljevih snaga na sektoru Vrhovina, dolaskom 33. ustaške bojne iz Ogulina, te prodori na pravcu Babin Potok—Prijeboj i u Korenici, poremetili su plan Štaba 11. korpusa da sa 35. divizijom, uz pomoć dijela 8. divizije, poslije odmora od nekoliko dana, pristupi oslobađanju šireg rejonu Plitvičkih jezera, radi čvršćeg povezivanja ličkoj i kordunaškoj slobodnog teritorija. Pored toga, od Štaba 4. korpusa stiglo je obavještenje da 1. brigada 8. divizije, koja je bila u Poljanku, neće narednih dana moći da učestvuje u planiranim akcijama oko Plitvičkih jezera, jer je dobila drugi zadatak u vezi sa napadom na komunikacije Karlovac — Ogulin, pa je na Poljanak morao biti upućen jedan bataljon 2. brigade 35. divizije. Zbog svega toga Štab 11. korpusa zatražio je depešom od Glavnog štaba Hrvatske odobrenje da svoju 13. diviziju prebaci privremeno iz Gorskog kotara u sjevernu Liku radi izbacivanja neprijatelja iz sektora Vrhovina i Plitvičkih jezera. Glavni štab nije usvojio taj prijedlog, jer je smatrao da bi grupiranje snaga u sjevernom dijelu Like bilo taktički necjelishodno, a povećalo bi teškoće i oko ishrane jedinica. Štabu 4. korpusa preporučeno je da raspoložive snage u Lici aktivira u najvećoj mogućoj mjeri, te da

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

postepeno oslobađa teritorij oko Plitvičkih jezera.⁵⁸ Štab 11. korpusa odlučio je tada da s glavninom 35. divizije što prije organizira i izvrši napad na 19. ustašku bojnu u Korenici, a zatim da prema razvoju situacije prenese težište borbi u rejon Cudinog klanca ili, pak, na sektor Ljubovo, Perušić, Janjče.

Dok je pripreman napad na 19. ustašku bojnu u Korenici, četničke jedinice iz Donjeg Lapca, uz ustaško i nemačko obezbjeđenje, provukle su se preko Plješevice u rejon Udbine. Tamo su preko svojih simpatizera pro-našli korpusnu bolnicu nepokretnih ranjenika u Krčani, i masakrirali ih. Ubijena su dva ljekara (Kajfeš i Uppe) i 34 ranjenika, među kojima i Aleksandar Backović, politički komesar 8. kordunaške divizije. Taj zločinački akt ujedinjenih neprijatelja NOB-a, ustaška Vrhovna komanda prikazala je u svom izvještaju od juna kao veliki uspjeh svojih i njemačkih snaga, koje su, tobože, u borbi ubile oko 119 partizana, iako iznenađeno obezbjeđenje-bolnice nije uopće uspjelo da pruži otpor.³⁹

Za napad na Korenicu Štab 35. divizije izdao je 3. juna zapovjest prema kojoj je napad trebalo da počne 4. juna u 4 sata, ovim rasporedom snaga: 1. brigada prolazila je u napad iz Krbavice, nastupajući sa dva bataljona preko Mrsinja, oslanjajući desno krilo na cestu Bunić — Korenica, dok je jedan bataljon upućen na osiguranje prema Homoljcu, s tim da se oslanja na k. 964. a jedan bataljon je ostavljen u brigadnoj rezervi; 3. brigada polazila je u napad iz Bijelopolja i nastupala na neprijateljeve položaje južno od Korenice, sa težištem na Varićaku (k. 860), a jedan bataljon je trebalo da obezbjedi akciju od intervencije iz Bunića, posjedanjem položaja kod Vrpila; 2. brigada napadala je neprijatelja u Korenici sa sjevera, od Vrela preko Vranovače i padina Mrsinja, s tim što je jedan njen bataljon obezbjeđivao akciju od intervencije iz Prijeboja, posjedajući položaje oko Rudanovca. Haubička baterija podržavala je na-

³⁸ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 106.

*> Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 106.

pad sa vatrenih položaja u Ponoru. Štab 35. divizije imao je komandno mjesto u Šeganovcu.⁴⁰

Napad je počeo 4. juna ali ne istodobno u 4 sata kako je to bilo naređeno, već uzastopno, s tim što je prva napala 3. brigada u 4,30, zatim 1. brigada čitav sat kasnije, a 2. brigada tek u 6,20 sati. Pored toga, 2. brigada nije se držala naređenog pravca, jer su joj oba bataljona nastupala uz cestu, pa nije bila uspostavljena veza sa 1. brigadom. Ni njen bataljon na osiguranju nije se držao plana, te nije čvrsto posjeo k. 723 sjeverno od Vrela. Na taj način Korenica nije bila čvrsto odsječena od Homoljca.

Neprijatelj se uporno branio iz utvrđenih položaja na Varičaku (k. 860). Snage 3. brigade postepeno su ih zaobilazile s istoka, napadajući Gradinu, dok je 1. brigada zaobilazila Varičak sa zapada, spuštajući se niz cestu prema Kalebovcu. Ljevokrilni bataljon 1. brigade vršio je jak pritisak prema Vranovači, ali nije imao veze s prednjim dijelovima 2. brigade, koji su do 7 sati napredovali uz cestu, do k. 671. Ustaše su nastojale da po svaku cijenu zadrže topografski jak položaj na Varičaku, pa su ga u 6 sati pojačale snagama iz rezerve, uprkos tome što je on već bio u poluokruženju.

Štab 35. divizije naredio je da se u 7 sati izvrši odlučan koncentriran napad na Varičak, uz podršku habubičke baterije i brigadnih minobacača. Napad je izvršen i k. 860 zauzeta je na juriš, a preživjeli ostaci obrane odstupili su u Korenicu.

Štab ustaške bojne ocjenio je tada da će mu dalja obrana u Korenici biti neodrživa, pa je sa prikupljenim snagama krenuo u proboj prema Vrelu. Pošto je odbacio dijelove 2. brigade prema Mihaljevcu, probio se preko Vrela na Pogledalo, a zatim preko Homoljca za Babin Potok. Bataljoni 2. brigade, kao ni bataljon 1. brigade, koji je vršio obezbjeđenje prema Homoljcu, nisu dovoljno energično izvršili pritisak na neprijatelja dok je odstupao. Zbog toga se njegov poraz nije pretvorio u katastrofu, već se izvukao sa gubicima od 20 poginulih

^M Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 14.

i 30 ranjenih. Ustaško Ministarstvo oružanih snaga NDH, u svom dnevnom izvještaju za 7. jun, priznaje poraz 19. ustaške bojne kod Korenice, ali za utjehu navodi da su partizani u toj borbi imali 97 poginulih (»izbrojano«), a u stvari, bilo je 7 poginulih i 15 ranjenih.⁴¹

Uspješnim napadom na 19. ustašku bojnu i oslobođenjem Korenice stvoreni su povoljni uvjeti za produžetak akcije glavnim snagama 35. divizije prema Vrhovinama. Da bi se za to vrijeme spriječili ispadi 3. i 4. ustaškog zdruga sa linije Gospić — Perušić, u pravcu Krbavskog polja, ponovo je 3. brigada 19. divizije prebačena iz južne Like u rejon Podlapače i Ljubova.

Na prostoru Vrhovine, Babin Potok, Čudin klanac nalazio se tada ojačani 1. bataljon 846. puka i 19. ustaška bojna. Zapovješću Štaba 19. divizije od 6. juna bilo je predviđeno da Čudin klanac i okolne položaje napadnu sve tri brigade podržane haubičkom baterijom. Zamisao je bila da se čelnim i bočnim napadima zauzmu najjači neprijateljevi položaji na Čudinom klancu, a zatim da se neprijatelj protjera iz Babinog Potoka.

Napad je trebalo da počne 7. juna u 3 sata. Međutim, neprijatelj je 6. juna izvršio ispad prema Trnavcu, sa dva bataljona iz rejonu Vrhovina, a sa dvije ustaške bojne iz Široke Kule preko Kozjana, s istim rasporedom snaga i istim ciljem kao što je to učinio 7 dana ranije. Ovog puta neprijatelj je na oba pravca bio odbijen već istog dana prije podne. Napad na Čudin klanac morao je zbog tog ispada da bude odložen za naredni dan uvečer.

Prva brigada počela je sa napadom tek poslije ponoći, a 2. i 3. brigada, pošto neprijatelja nisu zatekle na predviđenim predstražarskim položajima, prešle su u napad tek pred zoru. Izolovani napad 1. brigade, bez podrške artiljerije i bez sadejstva susjeda, mada je bio vrlo odlučan — nije uspio, pa su se bataljoni izjutra povukli s jurišnih položaja na oko 200 metara unazad radi sređivanja i organiziranja novog napada.

U 9 sati 8. juna izvršen je opći napad uz podršku artiljerije, ali ni on nije donjeo rezultata. Štab 19. di-

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 86.

vizije odlučio je tada da se daljnji napadi u toku dana ne vrše, nego da se jedinice pripreme za odlučan noćni napad koji bi počeo u 21 sat. U toku dana neprijatelj je vršio lokalne ispade i pojačavao snage oko Gornjeg Babinog Potoka, a za obranu Vrhovina dovukao je iz Otočca nove snage, ojačane tenkovima. Večernji napad počeo je jakim vatrenim pritiskom na frontu sve tri brigade. U žestokoj bliskoj noćnoj borbi 1. brigada uspjela je da ovlada dijelom utvrđenja na Cudinom klanacu, a i 2. brigada do pola noći zauzela je položaje sjeverno od Babinog Potoka. Treća brigada nije uspjela da napreduje dalje od kose, pa se neprijatelj u Gornjem Babinom Potoku uspio održati i da pod Čudin klanac privuče nekoliko tenkova.

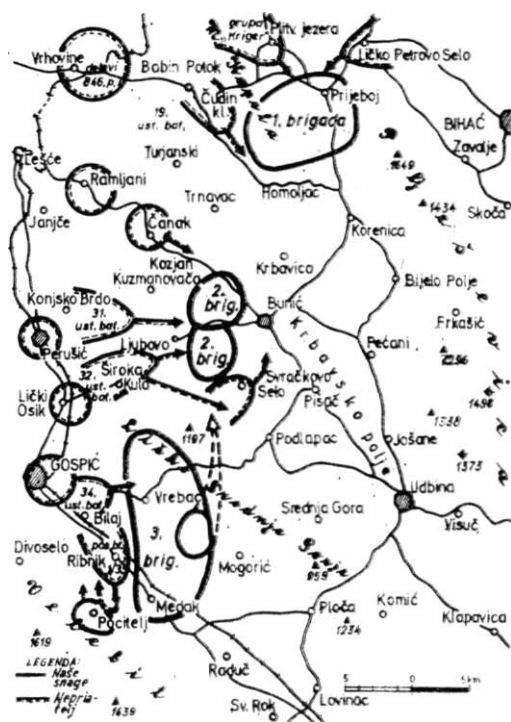
Pošto su izgledi za zauzimanje preostalih utvrđenja na južnom dijelu Cudinog klanca i u Babinom Potoku bili dosta slabi, a gubici naših jedinica, naročito u 1. brigadi, dosta veliki, Štab 19. divizije naredio je da se jedinice prije zore 9. juna povuku u polazne rejone za napad.

Neprijatelju su u toj borbi naneseni gubici od oko 100 izbačenih iz stroja, što on i sam djelomično priznaje, ali su i vlastiti gubici bili dosta veliki. Među 10 poginulih, bilo je 5 starješina, a među 30 ranjenih 16 starješina.⁴²

Odmah poslije dolaska u širi rejon Podlapače, 5. juna, 3. brigada 19. divizije kojoj je teren između Podlapače i Ljubova bio dobro poznat iz prethodnih borbi, pristupila je pripremama za napad na neprijatelja na Ljubovu, s kojeg je dva dana ranije povučena 1. brigada radi napada na Korenicu. Već 6. juna 3. brigada napala je 31. ustašku bojnu na Konjskom vrhu, Velonju i Tepšanovcu i poslje borbe, koja je potrajala cio dan, odbacila ustaše prema Širokoj Kuli. Tim brzim napadom ometen je neprijatelj da s Ljubova, preko Kozjana, uputi 31. i 32. ustašku bojnu u susret snagama koje su istodobno krenule iz Babinog Potoka prema Tmavcu. Dva dana kasnije, 8. juna, ove ustaške bojne, koje su po naređenju

⁴² Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 87 i knj. 31, dok. br. 74.

Štaba 392. divizije trebalo da s juga. preko Ljubova i Kozjana, izbiju u rejon Trnavca i tako ugroze leđa partizanskim snagama koje su napadale Babin Potok, naišle su na jak otpor dvaju bataljona 3. brigade na Ljubovu, ali su uspjele zauzeti Tepšanovac i Velonj. Protunapadom 3. brigade one su istog dana zbačene s tih položaja i potisnute prema Širokoj Kuli. Ni pokušaji neprijatelja da se 9. juna, novim napadom dokopa položaja na Ljubovu, koji dominiraju Bunićem, nisu uspjeli, jer je tog dana 3. brigada odbila ispade neprijatelja već u samom početku. Posle tog neuspjeha narednih nekoliko dana neprijatelj je sa linije Široka Kula — Gostivača — Čanak vršio samo manje izviđačke ispade, a položaje

Situacija 13. juna

oko Široke Kule (Gradina, Karaula) počeo je da utvrđuje za obranu.

Od 10. do 13. juna 3. brigada 19. divizije, kao ni 35. divizija, nije imala većih sudara s neprijateljem. Ona je za to vrijeme izviđala i pripremala se za napad na neprijateljeve položaje u rejonu Široke Kule, da bi se na taj način približila glavnoj ličkoj komunikaciji Gospić — Otočac. Napad na te položaje izvršen je 14. juna. Neprijatelj je izbačen s položaja oko Široke Kule i branio se u utvrđenim zgradama u selu. Pred veće dovukao je znatna pojačanja, pa je prešao u protunapade, koji su uspješno odbijeni, ali su onemogućili dalje napredovanje 3. brigade. Zato je njen štab odlučio da noću odvoji jedinice od neprijatelja i povuče ih na bolje položaje za obranu između Široke Kule i Ljubova (Jezerski vrh, Tepšanovac, Čardak). U toku te borbe neprijatelju je oko 70 vojnika izbačeno iz stroja, a zaplijenjena su dva puškomitraljeza i 20 pušaka, uz vlastate gubitke od 2 poginula i 6 ranjenih boraca.

Ponovnim dolaskom 3. brigade 19. divizije na Ljubovo smanjena je opasnost od većih neprijateljevih ispada iz šireg rejona Gospića na jug, pa je zato 1. bataljon Ličkog NOP odreda mogao početkom juna predati svoje položaje u Vrepcu i Ostrvici terenskim četama Komande 2. ličkog područja i povratiti se u sastav odreda na Kamensko. Štab Ličkog NOP odreda, u duhu direktive Vrhovnog štaba NOV i POJ da se napada neprijatelj na cesti Bihać — Knin, planirano je i 8. juna s glavnom Odreda izveo veći napad u neposrednoj blizini Bihaća. U Zavalju, logorovala je po kućama, pod šatorima i u kamionima, jedna motorizirana jedinica 373. divizije ostavivši na obezbjedenjima prema Donjem Lapcu samo manje dijelove. Štab Odreda poslao je glavninu svojih bataljona kroz Plješevicu u napad na taj logor. Napad je uspio i neprijatelju su nanijeti gubici. Dijelovi odreda su se ubrzo poslije upada u logor morali povući u šumu Skrivenku.⁴³

U cjelini posmatrane aktivnosti jedinica 11. korpusa u Lici od završetka operacije »Morgenstern« do sredine

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

juna, pružaju zadovoljavajuću sliku. Činjenica da su one odmah poslije završetka te operacije bile u stanju da pređu u opći protunapad pokazuje da njihova udarna snaga nije dugim obrambenim bojevima u maju bila znatnije narušena. Nizom uspješnih akcija neprijatelj je do 15. juna ibio protjeran iz svih 'uporišta koja je uspostavio na ličkom slobodnom teritoriju u toku operacije. Inicijativa je opet bila u rukama jedinica 11. korpusa NOVJ. Povoljna operativna situacija u Lici i susjednim sektorima, omogućila je višim štabovima i političkim rukovodećim organima u Hrvatskoj da početkom jula pruže materijalnu pomoć jedinicama Korpusa i narodu Like, pa su posljedice uništavanja pozadine u majskoj ofanzivi bile djelomično otklonjene.

Lika je zbog svog geografskog položaja i važnih komunikacija koje kroz nju vode k jadranskoj obali predstavljala za okupatora i domaće fašističke vojne formacije vrlo važno operativno područje. To se vidjelo i iz činjenice što su oni u toku 1944. godine u ovoj oblasti i na područjima koja graniče s njom držali jake vojne snage, neprekidno ih pojačavali, te u više mahova nastojali ofanzivnim akcijama ponovno okupirati slobodni teritorij i uništiti jedinice 11. korpusa na tom sektoru. Štab 11. korpusa, imajući to u vidu, držao je u Lici, pored 35. ličke divizije (dvije brigade i odred), još od početka 1944. godine, još i 3. brigadu 13. primorsko-goranske divizije i 3. brigadu 19. divizije, koje su u operativnom pogledu, a postepeno sve više i u pogledu opune, bile stalno potčinjene Štabu 35. divizije.

Strategijska i operativna situacija u tom dijelu Jugoslavije razvijala se tako da se potreba za angažiranjem sve jačih snaga u Lici stalno povećavala, pa uopće nije dolazila u obzir mogućnost da se te dvije pridate brigade povuku iz Like. Naprotiv, sve češće se pojavljivala potreba da se za izvođenje operacije u sjevernom dijelu Like angažiraju još i dijelovi 8. kordunaške divizije 4. korpusa NOVJ, a akcije u južnom dijelu Like da se angažiraju i druge jedinice 19. divizije 8. korpusa NOVJ. Spomenute dvije brigade, ratujući već više od pola godine u Lici, bile su se prilagodile ličkom terenu i kli-

mi, zbližile s narodom s kojim su dijelili teške uvjete smještaja i ishrane, naročito u toku majske ofanzive.⁴⁴

Imajući u vidu sve te okolnosti, Glavni štab Hrvatske odlučio je da 3. brigadu 13. divizije i 3. brigadu 19. divizije i organski uključi u sastav 35. divizije. Ta odluka sprovedena je polovicom juna.⁴⁵ Ona je povukla za sobom i druge organizacijske promjene unutar 35. divizije.

Na prijedlog Štaba 35. divizije Štab 11. korpusa i Glavni štab Hrvatske složili su se da se 2. brigada rasformira kao brojno i organizacijski najslabija, te njenim ličnim sastavom da se popune ostale jedinice, a u prvom redu 3. brigada 13. divizije, koja je tada preimenovana u 2. brigadu 35. divizije. Treća brigada 19. divizije preimenovana je u 3. brigadu 35. divizije. Izvršene su i odgovarajuće promjene u sastavu štabova brigada. Bataljon »Plavi Jadran« koji je već početkom maja bio u operativnom pogledu potčinjen Štabu Zadarskog odreda, sada je i organizacijski ušao u njegov sastav.⁴⁶

Poshje reorganizacije, 35. divizija izgledala je ovako: njen štab bio je popunjen. Na mjesto majora Vlade Slobodaninova, premještenog u Štab 11. korpusa, za načelnika Štaba postavljen je major Momčilo Novković, koji je dužnost načelnika Operativnog odsjeka predao kaptanu Šimi Moroviću, ranijem načelniku Štaba 3. brigade 19. divizije.

Prva brigada imala je kompletan štab. Komandant je bio Mirko Koprivica, a politički komesar Nenad Drakulić. Za pomoćnika političkog komesara u Štabu 3. brigade postavljen je Nikola Radulović. Brigada je imala 4 bataljona, prateću četvu, četvu za vezu, izviđačku četvu, minerski vod i prištapske dijelove. Prosječno brojno stanje bataljona ibilo je oko 160 boraca po spisku, odnosno po 140 boraca u stroju.

Druga brigada imala je popunjen štab. Komandant je bio Bogdan Mamula, politički komesar Ratko Bojović.

⁴⁴ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 91.

⁴⁵ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 91.

Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 106.

Njeni bataljoni su po spisku, prosječno, imali oko 150 boraca, ali je od toga u stroju bilo svega 95—100 boraca.

Treća brigada imala je, također, popunjen štab—komandant Mane Breka, politički komesar Stevo Ilić, 4 bataljona, prateću četvu, četvu za vezu, inženjersku četvu, sanitetski vod i vod pri Štabu. Bataljoni su po spisku, u prosjeku imali po 160, a u stroju po 93 borca.

Lički NOP odred imao je dva bataljona i vod pri štabu — komandant Petar Rašeta, politički komesar Stevo Sunajko. Odred je po spisku imao 317, a na licu 238 boraca, od čega 22 žene.

Artiljerijski divizion — komandant Stevo Sladić, politički komesar Milan Narančić, imao je tri baterije i vod za vezu. Haubička baterija imala je dve haubice 100 mm, poljska baterija tri topa 75 mm, a protivtenkovska baterija 3 protivtenkovska topa od 47 i 37 mm. Divizion je po spisku imao 168, a na licu 150 boraca.

Sanitetski odsjek 35. divizije rukovodio je divizijskom bolnicom, sanitetskim vodom (u kome je bilo pomoćno osoblje) i sanitetskom četom, koja je, pored ostalog, obezbjeđivala bolnicu. Na teritoriju Like bila je i korpusna bolnica.

Od ukupno 3.450 boraca, koji su po spiskovima vođeni u 35. diviziji, u stroju je bilo 2.350, među kojima 150 žena.

U pogledu formacijskog sastava vrijedno je uočiti malo brojno stanje bataljona. U svih 14 streljačkih bataljona nije u stroju bilo ni 1.400 boraca, tj. bataljoni su u prosjeku imali svega oko 100 boraca. Brojno stanje brigada 35. divizije bilo je osjetno manje od brojnog stanja neprijateljevih bataljona, što je potrebno stalno imati u vidu prilikom procjene odnosa snaga i praćenja razvoja situacije.⁴⁷

Naoružanje 35. divizije bilo je relativno dobro. Ako se iz upoređenja isključe oklopne jedinice, onda njene jedinice, srazmjerno svom brojnom stanju, uglavnom, nisu bile izrazito slabije naoružane od neprijatelja. Međutim, neprijatelj je imao znatne prednosti u pogledu trans-

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

portnih i tehničkih borbenih sredstava i opreme, te sigurnije izvore snabdijevanja municijom, hranom, odjećom, logorskom opremom i ostalim sredstvima.

Borbeni moral 35. divizije u vrijeme reorganizacije bio je dobar, uprkos tome što su protiv sistematskog podizanja borbenosti djelovala dva jaka činioca. Prvi od negativnih činilaca bio je što je ona od svog formiranja pa do kraja maja 1944. godine neprekidno pred sobom imala brojno i tehnički nadmoćne, vrlo dobro opremljene i uvježbane fašističke vojne formacije, pa je bila prinuđena da se stalno brani i često odstupa. Dragi negativni činilac predstavljala je nestašicu hrane i odjela, zbog čega je nastupala kronična iscrpljenost i neotpornost na oboljevanja. Čak i u proljeće, kada je hladnoća popustila, a u Liku počela stizati pomoć u hrani iz drugih dijelova zemlje, nije bio riješen problem ishrane, jer je jednolična nesladna hrana (meso, grah, brašno) dovodila do teških avitaminoza. Iz stroja je više boraca bilo izbačeno promrzavanjem, kroničnim gladovanjem i bolestima nego u samoj borbi.

Štabovi i starješine, imajući u vidu te okolnosti, opravdano nisu od jedinica zahtjevali i očekivali podvige u kojima bi se, pored hrabrosti, morala iskazati još i brzina dještva i veliki fizički napor. Ako je neprijatelj negdje uspjeo da izvrši brz dubok prodor i da sa dvije strane natkrili položaje njenih jedinica, obično se toleriralo da jedinica napusti branjene položaje i prije nego iscrpi sve mogućnosti za obranu, jer se znalo da nije fizički sposobna za proboj iz okruženja ili poluokruženja. Pošto je tovarna stoka zimi i u rano proljeće, zbog neishranjenosti i sticajem drugih okolnosti, gotovo sva uginula ili poginula, borci su morali nositi i teže oružje: minobacače, mitraljeze, rezervu municije. Pod takvim teretom oni su se jedva kretali korakom, dok je neprijatelj trčao ili se koristio motorizacijom.

Upornim političkim radom i ličnim primjerom, starješine su uz pomoć partijskih i skojevskih organizacija, kao dominantnih političkih činilaca u jedinicama, uspjevale da održe i postepeno jačaju u boraca volju za krajnja naprezanja i spremnost na žrtve. Starješine, članovi KPJ

i skojevci, ginuli su i bili ranjavani relativno više nego ostali borci, naročito u obrani na kritičnim tačkama i prilikom napada na utvrđene neprijateljeve položaje, jer je u njih bio vrlo razvijen osjećaj odgovornosti, a prije važnih bojeva s njima su vršene i posebne političke pripreme.

Partijska i skojevska organizacija bile su relativno brojne. Približno svaki peti do šesti pripadnik 35. divizije bio je član Partije, a isto toliko je bilo i pripadnika SKOJ-a. Preko tri četvrtine rukovodilaca bili su komunisti.⁴⁸

Nema sumnje da je moralnoj čvrstini jedinica dosta doprinosila i politički stabilna pozadina. Mada materijalno do kraja iscrpljena, pozadina se nije nikad kolebala, jer je već bila dugom borbom prekaljena i odlično organizirana. U najtežim trenucima, kada su pojedini dijelovi slobodnog teritorija bili ponovno okupirani i kad su u pitanju bili ranjenici i 'bolesnici; nicali su prekonoć nove »terenske« čete, sastavljene ne samo od pozadinskih ustanova, odbornika i političkih radnika, nego i od žena, invalida, staraca i odraslije djece. U Lici je tada u terenskim jedinicama, pozadinskim ustanovama i organizacijama NOP-a radilo oko 700 članova KPJ i približno isto toliko članova SKOJ-a.

Neprijateljeve jedinice primjenjivale su u proljeće i ljeta taktiku neprekidne ofanzive, nastojeći da na svaki način zadrže inicijativu i prenesu borbu na partizanski slobodni teritorij. Tim metodom nastojale su da borbom stalno vežu što više snaga 11. korpusa i smanje mogućnost njihovih koncentričnih iznenadnih napada na njihove najosjetljivije tačke. U prolječnim operacijama neprijatelj je u Lici uspijevaio da primjenjuje ovu taktiku, zahvaljujući tome što je imao veliku nadmoć u živoj sili i tehnici.

Na osnovu direktiva Glavnog štaba Hrvatske od 13. februara i 2. juna, jedinice 11. korpusa postepeno su odustajale od frontalne obrane slobodnog teritorija, da bi elastičnom obranom i manevrom dovodile jedinice u povoljniji položaj za protunapade. Ta je promjena u tak-

⁴⁸ AIHRPH, SKOJ — k. 29 i 237.

tici dala pozitivne rezultate i omogućila u toku juna zadržavanje inicijative u njihovim rukama, ali je, u prvi mah, nepovoljno primana na terenu od naroda, jer je svako selo očekivalo da ga najbliža partizanska jedinica, najupornije brani od neprijateljevog upada. Neprijateljevi i kapitulanski elementi koristili su se time za razbijanje čvrstih veza operativnih jedinica s pozadinom, ali u tome nisu uspjevali.

Na osnovu direktive Štaba 11. korpusa, Štab 35. divizije naredio je 1. i 2. brigadi da počnu odmah s ofanzivnim djelstvima u pravcu Gackog polja. Pošto su one, 16. juna, napale ustaše u Čanku, Ramljanima i Crnoj Vlasti, neprijatelj se osjetio ugroženim u Vrhovinama. pa je povukao svoje snage iz Babinog Potoka u Vrhovine, a iz Čanka u Ramljane.

Poslije toga, 18. juna, 4. bataljon 1. brigade i Izviđačka četa 35. divizije upućeni su iz Turjanskog, preko željezničkog tunela, kroz Godaču da bi napali manju neprijateljevu posadu u Zalužnici i djelstvovali protiv neprijatelja na cesti Otočac — Vrhovine. Istodobno, dva bataljona 2. brigade istim pravcem sišli su u Gacko polje da bi očistili od neprijatelja sela Sinac i Lešće. Sve te jedinice uspješno su izvršile postavljene zadatke, protjerale slabije neprijateljeve milicijske posade iz navedenih sela i zaplijenile nešto materijala. Poslije akcije bataljoni 2. brigade povukli su se preko Godače u Turjanski. Pokušaj 4. bataljona 1. brigade i Izviđačke čete da iz rejona Doljana prodru 19. juna u Dabar — nije uspjeo, jer je neprijatelj iz Otočca brzo uputio pojačanja na taj sektor, pa su se te dvije jedinice 21. juna povukle preko Male Kapele u Plitvički Ljeskovac i Uvalicu.⁴⁹

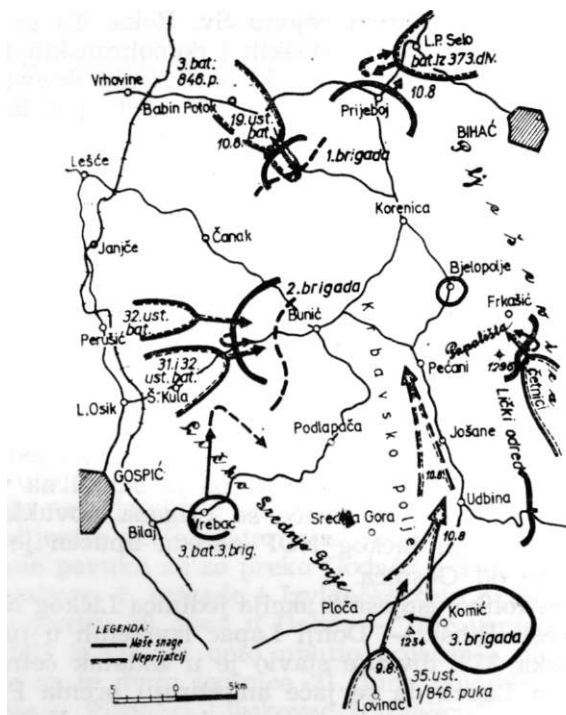
Pošto je ustanovio da partizani ne namjeravaju napustiti Vrhovine, neprijatelj je ponovno izbacio jedan bataljon iz Vrhovina u Babin Potok. Taj bataljon izvršio je 23. juna ispad u Plitvički Ljeskovac, a zatim krenuo prema Uvalici, gdje ga je sačekao 3. bataljon 1. brigade i odbio u pravcu Cudinog klanca.

³⁹ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 102.

Poslije borbi koje je sredinom juna vodila istočno od Široke Kule, 3. brigada rasporedila je svoje snage prema Perušiću, Širokoj Kuli, Ličkom Ōsiku i Bilaju. Stab 35. divizije naredio joj je 17. juna da te položaje preda terenskim jedinicama, te da odmah krene prema Lovincu, gdje će joj se staviti na raspolaganje 2. bataljon Ličkog NOP odreda radi zajedničke akcije protiv jedne ustaške grupe, razmještene u širem rejonu Sv. Roka. Ta grupa sastavljena od dezertera iz ustaških i domobranskih formacija, a pridružili su im se i neki partizanski dezerteri, tako da ih je polovinom juna bilo 200—300, počela se na tom terenu okupljati već u maju. Taj svojevrsni »zeleli kadar« ponašao se u početku mirno, krijući se u velebitskim gudurama i silazeći u sela samo radi hrane. Ustaška komanda iz Gospića pokušavala je u početku preko svojih emisara da ih nagovori na povratak u jedinice, a kada joj to nije uspjelo, ubacila je među njih nekoliko pouzdanih ustaša, koje su pod isprikom samoobrane počeli napadati partizanske pozadinske radnike i kurire. Četiri bataljona 3. brigade i jedan bataljon Ličkog NOP odreda trebalo je da 19. juna, prije zore, iznenada opkole i pohvataju pripadnike te bande po zaseocima Svetog Roka. Opkoljavanje, međutim, nije uspjelo, jer su jedinice zbog kiše sporo zatvarale obruč, pa je banda na vrijeme pobjegla u Velebit. Uveče se brigada povukla u Medak, a 2. bataljon Ličkog NOP odreda upućen je na položaje južno od Gospića.

Poslije nekoliko uspješnih akcija jedinica Ličkog NOP odreda rta cesti Bihać — Donji Lapac izvršenih u junu, Stab 784. puka 373. divizije stavio je u zadatak četnicima u Donjem Lapcu da se jače angažiraju prema Plješevici i spriječe partizanske napade iz rejona Kamenskog. Oni su, po svom običaju, izabrali za cilj svoje akcije partizansku bolnicu u Bjelim potocima. Koristeći se nebudnosti partizanskih jedinica i dobrim poznavanjem staza kroz Plješevicu, oko 300 četnika je 25. juna, iz tri pravca—od Dnopolja, Nebljusa i Capačuse, uspjelo da se noću prikrade za leđa i. bataljonu i Inžinjerijskom bataljonu 11. korpusa na Kamenskom, te da ih u zoru iznenadno napadnu i zaplijene 3 puškomitraljeza. Odmah

zatim su se uputili u Bjele potoke, da bi pobili parti-
zanske ranjenike. Međutim, ranjenici su bili na vrijeme
evakuirani, pa su četnici zapalili prazne barake. Okolne
partizanske jedinice nisu dotle uspjele da se srede i da
pređu u protunapad, pa su se četnici, bez teškoća, još
u toku dana povukli u polazne baze.

Neprijateljska ofanziva na Krbavsko polje 8—10. avgusta

Posljednjeg dana juna neprijatelj je pokušao da po-
novno uzme inicijativu u srednjem dijelu Like. Stab
392. divizije odlučio je pred kraj juna da sa šest bataljo-
na (jedan iz 392. divizije, četiri iz 4. ustaškog zdru-
ga i jedan iz 3. posadnog zdruza) izvrši prodor u Krbavsko
polje, ponovno ovlada cestama Plitvička jezera — Prije-

boj — Korenica — Bunić — Široka Kula i Bilaj — Vrebac — Podlapača — Bunić, te stavi pod kontrolu prostor između tih cesta i ceste Gospić — Perušić — Lešće — — Vrhovine.

Plan neprijateljevog nastupanja bio je ovakav: njemački bataljon »Krüger« (sastavljen od dijelova 1. i 3. bataljona 846. puka 392. divizije) nastupa pravcem Plitvička jezera — Prijeboj — Korenica — Bunić. Uporedo s njime nastupa 19. ustaška bojna pravcem Babin Potok — Homoljac — Krbavica. Njima u susret nastupa s prostora oko Široke Kule, 31. ustaška bojna, sa zadatkom da posjedne visove između Mekinjara i Podlapače. Iz Bilaja, preko Vrebačke staze, nastupa 34. ustaška bojna sa zadatkom da posjedanjem masiva Jelov vijenac (zapadno od Podlapače) zaštititi desni bok bataljona koji posjedaju zapadnu ivicu Krbavskog polja. Prva bojna 3. posadnog zdruga trebalo je da ispadom iz Ribnika u Medak veže partizanske snage na tome pravcu. O rasporedu jedinica 35. divizije neprijatelj je imao približno tačne podatke.⁵⁰

Štab 35. divizije dobio je 29. juna podatke o grupiranju i pripremanju neprijateljevih snaga za taj potхват, pa je odmah procjenio situaciju i izdao direktivnu zapovjest za postupak jedinica u slučaju da neprijatelj pređe u napad. Zbog nekih pokreta neprijatelja i na cesti Bihać — Nebljusi — Donji Lapac i izlaska dijelova 373. divizije iz Ličkog Petrovog Sela na Klokočevicu, Štab 35. divizije stekao je dojam da se za ofanzivu pripremaju mnogo jače snage nego što je to stvarno bilo. Zbog toga su u zapovjesti bile predviđene mjere za slučaj najnepovoljnijeg razvoja situacije: evakuiranje ranjenika u Velebit, odstupanje brigada iz srednjeg dijela Like u Velebit i Kapelu, zakopavanje artiljerijskih oruđa i druge mjere. Već sam početak borbi narednog dana (30. juna) pokazao je da neće biti potrebe da se predviđene mjere stvarno primjene.

Uoči napada, 30. juna, 35. divizija bila je raspoređena ovako: 1. brigada u Koreničkoj Kapeli, Prijeboju,

⁵⁰ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 101 i knj. 29, dok. br. 14.

Uvalici i Homoljskom klancu, 2. brigada na Ljubova. a 3. brigada na prostom Medak — Vrebac.

Prve su 30. juna u 5 sati, krenule u napad 31. i 32. ustaška bojna na položaje 2. brigade na Čardaku j Tepšanovcu, dok je deo neprijateljevih snaga krenuo nebranim pravcem SirokaKula — Jezeranski vrh — Jagodnje. Poslije nekoliko sati borbe neprijatelj je potisnuo bataljone 2. brigade od prijevoja Ljubovo na sjever, ka Crnom vrhu. S novih položaja ona je spriječavala pokret neprijatelju preko Ljubova ka Buniću, ali je dio neprijateljevih snaga preko Jezeranskog vrha produžio pokret i ušao u Svračkovo Selo, gdje je popalio seoske bajte i pobio uhvaćeno stanovništvo.

Stab 35. divizije čim je uočio namjeru neprijatelja da zaobiđe lijevo krilo 2. brigade i upadne u rejon Podlapače, naredio je 3. brigadi, čiji su dijelovi već počeli borbu s pobočnicom 34. ustaške bojne između Barleta i Vrepca, da ostavi dva bataljona na liniji Medak — Vrebac — Vrebačka staza, a sa dva da krene u bočni napad na neprijatelja, koji je iz Široke Kule nastupao prema Podlapači. Čim su ta dva bataljona krenula iz Vrepca prema Jezeranskom vrhu, 34. ustaška bojna zauzavila se na položajima iznad Barleta i Ostrvice, pa su partizanski bataljoni, bez otpora, izbili u rejon Jezeranskog vrha i Tepšanovca i tako se našli iza neprijateljevih dijelova koji su posjeli prostor između Ljubova i Svračkovog Sela. Pošto bataljoni 3. brigade nisu imali veze sa 2. brigadom, a osmotrili su neprijateljeve dijelove na Ljubovu, napustili su Tepšanovac, okrenuli front ka Ljubovu i posjeli položaje na Cubrića vrhu i Smećaku, gdje su došli u sukob s neprijateljem i tu zanoćili.

Ni na sektora Plitvičkih jezera napad neprijatelja nije se odvijao po planu. Bataljon »Krüger« nije se žurio da napadne položaje 1. brigade u Prijeboju i Uvalici. očekujući da će se te snage poslije prodora 19. ustaške bojne, preko Homoljca u Korenicu i pritiska dijelova 373. divizije iz Ličkog Petrovog Sela povući u Plješevicu bez većeg otpora. Međutim, 19. ustaška bojna, mada je oko podne na prepad zauzela Homoljački Klanac, nije uspjela dalje da napreduje do mraka, a uvečer je

protunapadom 3. i 4. bataljona 1. brigade zbačena s klanca i protjerana u Babin Potok. Iz Ličkog Petrovog Sela neprijatelj je, pošto je potisnuo manje partizanske teritorijalne dijelove, napredovao do Klokočevice, a zatim se povukao u Ličko Petrovo Selo.

Glavnina 31. i 32. ustaške bojne, koja je 30. juna uvečer držala topografski jake položaje na Ljubovu i južno od njega, nije se tu osjećala sigurnom, pa se noću pomjerila na zapad i koncentrirala oko prijevoja Ljubova.

Izjutra, 1. jula, ustaške bojne krenule su u napad prema Svrčkovom Selu. Pošto su 2. i 3. brigada izvršile snažan pritisak na krilu neprijateljevog rasporeda, on se zaustavio. Poslije podne, kada su bataljoni 3. brigade uspjeli da od Čubrića vrha napreduju do blizu Rakića, ustaše su počele naglo da se povlače prema Širokoj Kuli. U isto vrijeme prešla je i 2. brigada u gornjenje, pa su ustaše do mraka protjerane u Široku Kulu.

Pokušaj ustaša da prodru u Krbavsko polje time je, poslije dvodnevni borbi, propao u potpunosti. U bojnom izvještaju Zapovjedništva 1. zboru ((korpusa) NDH za jun, neprijatelj priznaje da je to bio njegov potpun neuspjeh i da je samo u toku prvog dana borbe pretrpio gubitke od 30 poginulih i 28 ranjenih. Ti gubici u toku 1. jula znatno su se povećali.

Gubici 35. divizije iznosili su 18 poginulih i 24 ranjena.⁵¹

Poslije ove pobjede, u jedinicama 35. divizije poraslo je samopouzdanje. One su se spremale za nove napade. Pozadina im je bila u bezbjednosti. Aero-baza NOV na Krbavskom polju, koju je Glavni štab Hrvatske 30. juna stavio pod komandu 11. korpusa, mogla je bez uznemiravanja prihvaćati pomoć koju su saveznici upućivali vazдушnim putem.

I na susjednim sektorima 11. korpusa situacija je krajem juna bila povoljna.

Jedinice 4. korpusa polovinom juna bile su aktivne prema cesti Karlovac — Ogulin. Sa aerodroma kod Vr—

⁵¹ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br. 31 i 36.

gin-Mosta otpremani su teži ranjenici i priman ratni materijal od saveznika. Bataljoni Plašćanskog NOP odreda uspješno su štitili slobodni teritorij sjeverno od Plitvičkih jezera, a povremeno su čistili od neprijateljevih grupa i sektor Dabra. Pred kraj juna, 8. divizija prešla je u Pokupje a zatim na Zumberak, da ibi u sadejstvu sa 34. divizijom i slovenačkim jedinicama izvela više uspješnih akcija sjeverno od Karlovca i u Beloj krajini.⁵²

U sjevernoj Dalmaciji 19. divizija vrlo je uspješno dještovala do polovine juna u Ravnim kotarima, pa je Zadarski odred znatno ojačao, a četnički utjecaj osjetno suzbijen. Sredinom juna od grupe bukovičkih bataljona formirana je nova 3. brigada 19. divizije (pošto je ranija 3. brigada 19. divizije ušla definitivno u sastav 35. divizije). Do kraja juna 19. divizija vodila je teške i uspješne borbe u primorskom dijelu sjeverne Dalmacije, da bi obezbjedila slobodan prilaz jadranskoj obali na kojoj je priman ratni materijal dopreman brodovima sa Visa.⁵³

Borbe u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru

Nakon iskrcavanja savezničkih snaga u Normandiji 6. juna 1944. godine, njemačka Vrhovna komanda pridavala je izuzetno značenje jugoslovenskom ratištu s kojega nije uzimala snage za pojačavanje Zapadnog fronta. Naprotiv, ona je pokušala dovlačenjem svježih trupa ojačati svoje snage u Jugoslaviji, a osobito uz morsku obalu i u njenoj taktičkoj dubini. U vezi s tim poduzela je niz akcija i operacija protiv dijelova NOVJ, koje su bile povezane i s operacijom protiv Vrhovnog štaba NOV i POJ u Drvaru 25. maja 1944. godine.

Akcija »Zonenvende« bila je jedan od onih pothvata njemačkih jedinica koji su bili usmjereni protiv dijelova 13. divizije u Gorskom kotaru. Njen cilj bio je da osigura leđa snagama koje su činile obalni obrambeni

⁵² Isto, dok. br. 8.

⁵³ Zbornik, tom V, knj. 28, dok. br. 76.

pojas na sjevernom Jadranu. U napadu je sudjelovao »alarmni« puk »Branderburg«, ojačan mješovitim policijskim snagama prikupljenim po Istri i Hrvatskom primorju. Te snage imale su oko 1.500 vojnika, a raspolagale su s 2 tenka i 24 kamiona. Napad je trajao od 10. do 13. juna 1944. Neprijatelj je krenuo iz dva polazna rejona: Sušak—Grobničko polje i Hreljin—Plaše—Zlobin, da bi se u taktičkoj dubini (Lokve) spojio u jedan pravac. Od 13. divizije u borbi je angažiran 2. primorsko-goranski NOP odred, a kasnije i 1. brigada.

Na dan napada (10. juna) 2. primorsko-goranski odred bio je orijentiran prema sjevernom dijelu Hrvatskog primorja i raspoređen tako da zatvara pravce koji iz Primorja izvode u Gorski kotar. Prva udarna brigada 13. divizije zatečena je u rejonu Lukovdol — Bosiljevo — Ponikve. Već prvog dana jedinice ovog odreda vodile su okršaje s neprijateljem koji se raščlanio u tri kolone. Prva borba vodila se na Osoji i blizu Lokava, te kod sela Brdo i Bijelog Sela, gde su njemačke jedinice i zaustavljene prvog dana borbe. Međutim, istog dana i 1. brigada 13. divizije uputila je svoje bataljone u pravcu Delnica, gde je trebalo da ojačaju i dijelom štite snage 2. NOP odreda. Odlučnu borbu za Delnice neprijatelj je planirao 12. juna kada je prema Delnicama nastupio s pet jakih kolona. Koristeći se maglom, neprijateljeve jedinice brzo su izbile u pozadinu branilaca i primorale ih da odstupe. Tim manevrom neprijatelj je uspeo da pasivizira snage ispred Lokava i da iznenadi 1. brigadu ispred Delnica. Treći bataljon 1. brigade na cesti Delnice — Lokve, iznenada je napadnut iz šume iz pravca Petehovca i odmah prisiljen na povlačenje prema Crnom Lugu. U toku povlačenja u šumi je naišao na kolonu neprijatelja od koje je razbijen i raspršen, ali nije imao većih žrtava. Povlačenje tog bataljona dovelo je do povlačenja odredskog bataljona. Drugi bataljon 1. brigade iznenađen je s bliskog odstojanja na padinama Lučičkog vrha. Iako je držao topografski jake položaje, bio je primoran na povlačenje, a budući da je jedna neprijateljeva kolona naglo izbila na njegovo desno krilo, on se povukao u pravcu Petehovca

i ostao u pozadini neprijatelja. Oko podne neprijatelj je iz više pravaca ušao u Delnice. Preostala dva bataljona 1. brigade blokirala su izlaz iz Delnica na zapad, a manjim snagama i na sjever u dolinu Kupe.

Budući da neprijatelju nisu omogućili da zaposjedne dominantne položaje oko Delnica, već je zadržan u kotlini, odlučeno je da se tu i napadne. Drugi odred se povukao u pravcu Crnog Luga, ali neovisno i nevezano o 3. bataljonu 1. brigade. Poslije podne 12. juna stigao je i 2. bataljon 2. odreda iz Primorja, ali zapadno od Delnica. On je odmah upućen da zaobiđe Delnice sa sjevera i priključi se svom odredu. Poslije podne izdata je zapovjest za napad na Delnice.⁵⁴ Napad je izvodila 1. brigada. Njen 1. bataljon napadao je od pravca Vodenjaka na centar grada. Četvrti bataljon nastupao je u zahvatu ceste od pravca Broda na Kupi, dok je 2. bataljon dijelom snaga nastupao preko željezničke stanice prema centru grada, a drugim dijelom je trebalo da zauzme Lučki vrh i tuče neprijatelja na cesti ako bi se on naglo izvlačio prema Lokvama. Na 3. bataljon Stab 13. divizije nije ni računao, jer je bilo jasno da se do noći ne može skupiti i srediti za borbu. Drugi odred napadao je neprijatelja s leđa. Njegovi manji dijelovi napadali su na posadu u Lokvama, kako bi je vezali za to naselje i spriječili je da intervenira prema Delnicama. Ukoliko bi neprijatelj napustio Lokve i pošao prema Delnicama, te su ga snage morale stalno pratiti i napadati s leđa.

Napad je počeo rano ujutro 13. juna energično i po planu. Za nepun sat neprijatelj je u gradu razbijen. Borci su bili puni poleta i nastupali su odlučno i s iurišnim povlicima. Neprijatelj se u neredu povlačio iz grada. Međutim, kada su ušle u grad, jedinice nisu prešle u gonjenje razbijenog neprijatelja. Drugi bataljon još je vodio borbu za k. 852 (južno od Delnica), koju su ranije Talijani bili dobro utvrdili. Jedinice u gradu nisu se brzo sredile za produžetak akcije i posjedanje položaja oko grada, što je neprijatelj iskoristio, sredo

" AVII, k. 913, br. reg. 41/2.

se i uz pojačanje od oko 200 vojnika i 2 tenka prešao u protunapad. U redovima 1. brigade nastala je pometnja i ona se povukla izvan Delnica na ranije polazne položaje, a neprijatelj ponovno ušao u grad. Za sve to vrijeme trebalo je da 2. bataljon 2. odreda napada sa zapadne strane u leđa protivnika. Međutim, on je lutao po šumi, te je s te strane neprijatelj i privukao rezerve. Udarna četa 1. brigade ostala je u centru grada, gdje se do 14 sati vodila žestoka borba i tu je uspjela da se održi. Tada je neprijatelj izvršio još jedan vatreni napad na položaje 1. brigade, izvukao na brzinu svoje mrtve i ranjene i odmah se povukao u pravcu Lokava. Jaka začeljna osiguranja onemogućila su efikasno gonjenje. Bataljon 2. odreda, koji je bio kod Lokava, vršio je pritisak na neprijatelja goneći ga preko Bijelog Sela i Vrata do Fužina.

U četverodnevnom borbama neprijatelj nije ostvario postavljeni cilj. Naprotiv, on je pretrpio gubitke od 80 mrtvih i 110 ranjenih. Brzom intervencijom 1. brigade i 2. odreda osujećena mu je namjera da pljačka stanovništvo i da uništava objekte u zauzetim naseljima. Uspjeh 13. divizije, vojnički i politički, imao je velikog odjeka na dalje tokove njenih borbenih aktivnosti. Brigada i odred imali su 14 poginulih (koji su uz počasti i uz učešće stanovništva Delnica sahranjeni) i 20 ranjenih boraca.

Posle usiljenog marša od približno 60 km i borbi koje je vodila za Delnice, 1. brigada 13. divizije ostavljena je na odmoru u rejonu Delnice—Lokve—Mrkopalj. Za to vrijeme 2. brigada zaposjela je rejon na kojem je do tada bila 1. brigada: Lukovdol — Bosiljevo — Ponikve. Istodobno je Štab 35. divizije ubrzano radio na pripremanju nekoliko napada na neprijateljeve posade u Hrvatskom primorju i na području Karlovca. Od 14. do 25. juna 1. odred se jače aktivirao na saobraćajnici Ogulin — Brinje, na odsjeku koji prelazi preko Kapele. Tako je 16, 17. i 23. juna organizirao više zasjeda (jedan je bataljon postavio nekoliko četnih zasjeda i u toku jednog dana po dva puta na istom mjestu) u kojima je na bliskom odstojanju dočekivao manje ili

veće kolone i grupe neprijatelja. U tim borbama jedinice -392. divizije imale su desetak poginulih i više desetaka ranjenih vojnika. Zasjede su organizirane na principu prepada, jer su postavljene u blizini jakih neprijateljevih garnizona i nije se smjela odugovlačiti borba i voditi je radi zaplijene materijala.⁶⁵

Sedamnaestog juna dijelovi 33. ustaške bojne s oko 700 ustaša, 3 tenka i 4 haubice krenuli su iz Ogulina prema Gomirju i iz tri pravca napali bataljon 2. brigade koji je držao položaje kraj Ljubošine. Bataljon je prihvatio borbu i postupno se povlačio do Kosanovića, gdje mu je u pomoć stigao bataljon iz rejona Stubica. Taj bataljon sa sjeverne strane napao je ustaše s boka, što je bilo presudno da se odmah počnu povlačiti u Ogulin.⁶⁶

Stab 13. divizije naredio je 16. juna Stabu 1. brigade da pripremi napad na Crikvenicu. Stab 1. brigade odmah je zatražio od Komande primorskog područja, odnosno od njenog obavještajnog centra (POC-a) da prikupi i pošalje mu podatke o neprijateljevom garnizonu u Crikvenici i uporištima oko nje.⁶⁷ Najprije su dobiveni orijentacioni podaci, a potom 22. juna detaljni izvještaj, pa je iste večeri izdana zapovjest za napad.

U toj zapovjesti istaknuto je da se u Crikvenici nalazi posada jačine 120 vojnika iz 392. divizije, 180 domobrana, 30 žandarma i 20 finansa. Od težeg naoružanja imali su 4 protivtenkovska topa, 3 brdska topa i 2 teška bacača mina. Naglašeno je da su domobrani spremni i voljni da se predaju i da je općenito u neprijatelja borbeni moral na niskom stupnju. U okolici neprijatelj je imao u Kraljevici 500 vojnika, u Križišću 100, u Hreljinu 50, u Plasama 50, u Zlobinu 120 i u Novim 700 vojnika.

Napad je izvodila 1. brigada zajedno sa 3. bataljonom 1. odreda. Drugi odred je postavio osiguranja od Zlobina, Plasa i Križišća.

⁶⁵ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 22.

⁶⁶ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 22.

" AVII, k. 1907, br. reg. 33/2.

Stab 1. brigade odlučio je da zauzme Crikvenicu noćnim prepadom koji neprijatelju neće dozvoliti da se sredi. Zadatak se morao izvršiti u toku noći, jer je podanu bilo moguće pristizanje jakih pojačanja posadi kopnom i morem, pa bi se brigada mogla naći u teškom položaju. Analogno takvoj odluci, izvršeno je i grupiranje snaga. Posebno nije izražen glavni pravac udara. Svaka je jedinica imala podjednako složen i težak zadatak. Stab 1. brigade nije zadržao rezervu, a za osiguranje napada upotrebljene su minimalne snage. Jedan bataljon napadao je u zahvatu ceste Sveta Jelena — Crikvenica, lijevo od njega napadao je drugi bataljon od Badnja preko Sopoljskog u centar grada prema crkvi Svetog Antuna. Treći bataljon nastupao je dolinom rijeke Dubračine, a četvrti u zahvatu puta Selce — Crikvenica, odvojivši dio svojih snaga za napad na Ladvič gdje je bila mala posada. Sva četiri bataljona imala su zadatak da se ubace u grad bez borbe, a onda iznutra uništavaju neprijatelja na vanjskoj obrani. Radi održavanja veze sve su jedinice koje su izvršavale samostalne zadatke bile opskrbljene signalnim pištoljima i dovoljnim brojem raketa.

Napad je počeo 22. juna navečer. Pred sam početak napada neprijatelj je osjetio neke jedinice i isturio je patrole i zasjede na pravce kojima je očekivao napad. Te snage nisu dale nikakav otpor, ali je bilo dovoljno da otkriju namjere spomenutih dijelova 13. divizije i da uzbune čitav garnizon. Ipak su dijelovi 1. bataljona prodrli u sam centar grada, a da ih neprijatelj nije ni osjetio, zauzeli su položaje i sve izlaze kasarne oružnika i napali ih na spavanju. Dio tog bataljona zaostao je kod bunkera na periferiji grada i, kada je počela borba na drugim sektorima, te su snage u jednom naletu slomile otpor posada u bunkerima i priključile se dijelu koji je operirao u centru mjesta. Prvi bataljon je pokušao uništiti nekoliko grupa u utvrđenim zgradama. Do zore mu je pošlo za rukom da očisti tri zgrade, ali je izgubio mnogo vremena i nije saradivao sa drugim jedinicama u razbijanju posade u cjelini. Treći bataljon razbio je neprijatelja u kasarni »Češka kolonija« i po-

tisnuo ga na obalu, dok je 2. bataljon držao u blokadi opkoljenog neprijatelja u sjeverozapadnom dijelu mjesta. Najžešća borba razvila se na samoj obali i molu. Na vrhu mola nalazila su se dva ranija talijanska betonska bunkera u koje je pobjeglo dosta neprijateljevih vojnika s jednim bacačem mina. Iz njih je kontrolirana cijela obala i svaki izlazak na obalu izazvao bi mitraljesku vatru. To je bilo presudno da je neprijatelju mogla pristići pomoć morem, jer je plovni objekat bio zaštićen vatrom s kopna. Zato je odlučeno da se ti bunkeri likvidiraju, a zadatak je bio povjeren grupi bombaša — dobrovoljaca. Nekoliko juriša nije uspjelo, pa se od te namjere odustalo. Do svitanja 1. brigada potpuno je razbila posadu mjesta, sabila je u nekoliko bunkera uz morskou obalu, na pristaništu i kraj hotela »Terapija«. U to vrijeme iz Sušaka je parobrodom stiglo pojačanje od 250 Nijemaca. Ali, tada se brigada postepeno izvukla iz Crikvenice osiguravajući narodu i pozadinskim vojnim vlastima evakuaciju ratnog plijena, koji je bio dosta veliki. Dok je 1. brigada u cijeloj akciji imala i poginulog, neprijatelju su nanijeti gubici od 42 mrtva i 48 ranjenih, te jedan zarobljen vojnik.

Za sve vrijeme operacije jedino je iz Novog bilo pokušaja da se pomogne posadi u Crikvenici. Manje snage, koje nisu bile energične, brzo su odbijene od 4. bataljona 1. brigade.⁵⁸ Napad na Crikvenicu bio je nakon dužeg vremena veća akcija izvedena u Hrvatskom primorju. Zato je značenje toga napada tim i veće, jer je narod u svojoj neposrednoj blizini vidjeo i osjetio snagu jedne svoje brigade. I u redovima same 13. divizije ova je akcija imala snažan odjek.

Borbe u karlovačkom području i oslobođenje Bosiljeva

Odmah poslije borbe u Crikvenici, 1. brigada krenula je na 80 km dugačak marš preko Bitoraja i Velike Kapele za Mrkopalj, Ravnu Goru i Vrbovsko, u rejon

²¹ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. br.31i36.

Bosanci—Netretić. U taj rejon brigada je morala stići 26. juna, jer je već sjutradan, prema planu 4. korpusa NOVJ, ojačanog 13. i 15. slovenskom divizijom, trebalo izvršiti napad na neprijateljeva uporišta duž željezničke pruge Karlovac — Metlika. Trinaesta divizija trebalo je da osigura napad 4. korpusa (8. i 34. divizije) na Ozalj i Zorkovac. Njena 1. brigada zatvarala je sve pravce koji su iz neprijateljevih garnizona Bosiljevo i Generalski Stol izvodili za Karlovac i za Donje Stative, dok je 2. brigada bila u rezervi 4. korpusa.⁵⁹ Iako su borci 1. brigade od premorenosti padali i, hodajući u koloni, spavali, ipak su poslije kraćeg odmaranja bili spremni na nove borbe.

Pošto je osjetio koncentriranje jakih partizanskih snaga oko Karlovca, neprijatelj je na brzinu dovukao snage iz Zagreba i s linije Jastrebarsko—Karlovac, a zatim preduzeo operaciju čišćenja teritorija Zumberka i Bijeke krajine. Zbog takvog razvitka situacije 4. korpus odredio je napad i prihvatio borbu s nastupajućim neprijateljevim snagama. Da bi olakšale stanje u Zumberku, 13. i 15. divizija aktivirale su se zapadno od Karlovca. Prvi napad izvršile su na posadu u Bosiljevu. Napad na Bosiljevo imao je višestruko značenje, pa je u izboru toga mjesta za napad sudjelovao i komandant Glavnog štaba NOV i PO Slovenije, general Franc Rozman Stane. Za rukovođenje napadom formiran je Operativni štab od štabova 13. i 15. divizije. Taj štab je u svojoj zapovjesti od 29. juna naredio da se likvidira neprijateljeva posada u Bosiljevu uz istodobno osiguranje od Ogulina, Generalskog Stola i Karlovca. Trebalo je da 15. slovenska divizija sa svoje dvije brigade napadne i likvidira posadu u Bosiljevu, a zatim da uništi sve objekte koji bi u budućnosti mogli služiti neprijatelju, dok je 13. diviziji naređeno da s dvije brigade osigura napad 15. divizije, zatvarajući sve pravce koji vode iz neprijateljevih garnizona u Bosiljevo. Neprijatelju se nije smjelo dozvoliti da se probije do okružene posade. Zato je 1. brigada zaposjela liniju Umol — Gra-

» AVII, k. 913, br. reg. 9/1.

brk — Kuštrovka — Kameiisko, dok je jedan njen bataljon demonstrirao napad na Ogulin. Druga brigada je zatvorila pravce od Generalskog Stola, Lipe i Prilišća.

Artiljerija 13. divizije dodjeljena je 15. diviziji, jer ona nije imala vlastitu artiljeriju.

U Bosiljevu se nalazila posada od 250 legionara iz 1. lovačkog puka 392. divizije i nešto ustaša iz 10. ustaške bojne. U garnizonima oko Bosiljeva (Ogulin, Oštarije, Generalski Stol, Toplice Lešće, Zvečaj, Duga Resa, Karlovac) bile su snage od 10.000 ustaša i legionara.

Pripreme za taj napad bile su kratke. Brigade su izdale svoje zapovjesti bez prethodnog izviđanja, a jedinice su stigle u polazne rejone za napad neposredno pred njegov početak.

Napad je počeo 30. juna noću i do zore se razvila žestoka borba na svim sektorima. Petnaesta divizija napadala je sa šest bataljona a dva batalojna zadržala je u rezervi. Od svitanja do 10 sati borba se stišala, a onda se ponovno razbukovala svom žestinom. Uz preciznu i jaku artiljerijsku vatru, zauziman je bunker po bunker, utvrđena zgrada za utvrđenom zgradom. Poslije podne posada je razbijena. Manji dio se po grupicama probio u Generalski Stol.

Dijelovi 33. ustaške bojne i dijelovi 846. puka 392. divizije u jačini od oko 600 ljudi pošli su u pomoć napadnutoj posadi. S prve borbene linije te su snage vraćene natrag u Ogulin. Iste snage pokušale su preko sela Ljubošina, širokim obuhvatom, zaobići 1. brigadu. Odrski bataljon dočeka ih je i prihvatio borbu, ali je pod pritiskom jačeg popustio i postupno se povlačio u rejon Kamenskog. Glavnina neprijateljeve grupacije skrenula je ulijevo i preko Gomirja uputila se u Vrbovsko koji je do 12 sati zauzela, a odmah zatim i Stubicu (dominantni položaj u tom rejonu). Premda je ta grupacija ugrozila leđa snagama koje su napadale na Bosiljevo, Operativni štab smatrao je da ipak najprije treba raščistiti situaciju u Bosiljevu, a potom stupiti u odlučujuću borbu s grupacijom u Vrbovskom. To je bilo potrebno i zbog toga što je iz Generalskog Stola jaka neprija-

teljeva grupacija pritiskala dijelove 2. brigade na tom pravcu.⁶⁰

Na ranije pripremljenim topografski jakim položajima, 180 boraca 2. brigade odolijevalo je znatno jačim neprijateljevim snagama koje su se nekoliko puta povlačile, pregrupisavale i birale novi pravac udara. U tom manevru našle su slabije branjeni dio kroz koji uspjevaju da se uklone, ali ne i da poljuljaju sistem obrane.. Bataljon se povukao na prihvatne položaje gdje, opet, spriječava neprijatelju dalje napredovanje. Bataljonske rezerve, iako male, uspješno su spriječavale neprijatelja da obiđe bataljon i ugrozi mu bokove i pozadinu. Još u toku prijepodneva, neprijatelj je uspio da stvori brešu uz samu cestu, ali je ona bila mala i četa iz rezerve ga je zadržala u daljem nadiranju. Oko podne i Štab 2. brigade uputio je svoju rezervu da pojača obranu bataljona na tom pravcu.

Što je neprijatelj prilazio bliže Bosiljevu, borba je bivala sve žešća. Pred samim mjestom, u rejonu sela Majka Božja, dijelovi 2. brigade prešli su u odlučni protunapad, razbili isturene dijelove neprijatelja i natjerali ih u paničan bijeg, zarobili nekoliko ustaša i zaplijenili dosta ratne opreme. Dok se neprijatelj ponovno sredio, borci 15. divizije već su izvršavali drugi dio svog zadatka. Štab 2. brigade u toku tih borbi nije smjeo da oslabi svoje snage na zaposjednutim položajima, jer je neprijatelj na svim pravcima vršio pritisak i tražio slabodan prolaz do opkoljene posade u Bosiljevu.

U borbama koje su vođene toga dana, neprijatelju su nanjeti gubici od 150 poginulih vojnika i oficira, oko 100 ranjenih i 60 zarobljenih. Zaplijenjena su: 2 topa, 2 teška bacača mina, 1 laki bacač mina, 200 pušaka, 25 puškomitraljeza, 16 šmajsera (automata), 20 konja, 20 kola s konjskom vučom i veće količine municije i druge ratne opreme.

⁶⁰ Na ovom pravcu napadali su dijelovi 1. lovačkog rezervnog puka 392. divizije i dijelovi 3. i 10. ustaške bojne. Ukupno je bilo 1.200 vojnika.

Gubici 13. divizije iznosili su: 3 poginula, 3 ranjena i 3 nestala borca.⁶¹

Dok je vođena borba za Bosiljevo jaka grupacija Nijemaca i legionara s motorizacijom napala je 2. odred 13. divizije na pravcu Sušak — Delnice. Na liniji Gornje Jelenje jedan njegov bataljon prihvatio je borbu, ali ga je neprijatelj širokim obuhvatom natkrilio i prisilio na povlačenje, koje je teklo u redu i uz jak otpor. Nakon izbijanja u Mrzle Vodice snage neprijatelja su se razdvojile i uputile prema Crnom Lugu i Lokvama. Bataljon se orijentirao za obranu pravca prema Crnom Lugu, jer je neprijatelj tim pravcem uputio glavninu svojih snaga. Taj manevar, u stvari, bio je varka, jer su se već nakon nekoliko kilometara te snage vratile natrag i odmah uputile u pravcu Lokava. Bataljon je ostao za leđima grupacije koja je hitala prema Delnicama, jer joj nitko nije smetao na putu. Bataljon koji je bio na položaju kod sela Brdo nije stigao da se povuče i zatvori saobraćajnicu Lokve — Delnice. Oba su bataljona dobila zadatak da sutradan (1. jula) napadnu neprijatelja u Delnicama, ali se ovaj bez borbe povukao u pravcu odakle je i došao, pljačkajući uz put sve do čega je došao. I iz Crikvenice i Drežnice dijelovi njemačkog 846. puka 392. legionarske divizije upali su u Gorski kotar i ovladali Mrkopaljem, Sungerom i Ravnom Gorom. Dijelovi 1. odreda 13. divizije i vojnoteritorijalne jedinice pružile su otpor u granicama svojih mogućnosti, ali i u dovoljnoj mjeri da se omogući narodnoj vlasti i narodu evakuacija u sigurnije predjele Gorskog kotara,

r

⁴¹ Zbornik, tom V, knj. 29, dok. br. 23.